

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra českého jazyka

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Současný slovník nářečí mladé generace na Hranicku
Contemporary Dictionary of the Young Generation Dialect in Hranice

Klára Toračová

Vedoucí práce: PhDr. Blanka Nedvědová, Ph.D.

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: B ČJ-ZSV

2023

Odevzdáním této bakalářské práce na téma Současný slovník nářečí mladé generace na Hranicku potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Prohlašuji, že odevzdaná elektronická verze BP je identická s její tištěnou podobou.

V Praze, 15. 4. 2023

Chtěla bych poděkovat PhDr. Blance Nedvědové, Ph.D., mé vedoucí práce, za nasměrování, jak vést bakalářskou práci, a dále za její vstřícné vedení a spolupráci, trpělivost a cenné informace. Dále bych chtěla poděkovat všem účastníkům dotazníkového šetření, kteří se ho zúčastnili, a tím mi pomohli v průzkumu v empirické části práce. Na závěr bych chtěla vyjádřit velké díky mé rodině a přátelům, kteří mi byli podporou.

ABSTRAKT

Čeština je velmi bohatý jazyk, náš největší slovník čítá přibližně 250 tisíc slov a toto číslo navíc zachycuje mnoho dalších slov patřících nářečním skupinám, avšak některá nářeční slova stále nejsou zaznamenána ve slovnících a jejich užívání je vázáno na velmi úzký okruh uživatelů.

Tato bakalářská práce je zaměřena na nářečí v oblasti města Hranice v Olomouckém kraji. Nářečí jsou v dnešní době proměňována vlivem různých faktorů. Cílem této práce je zjistit, zda jsou významy konkrétních nářečních slov stále známé u mladé generace v hranickém nářečním úseku a také zda jsou tyto dialektismy používány v jejich běžné mluvě.

Teoretická část vymezuje základní pojmy týkající se nářečí, charakteristiku dialektu dané oblasti a stručný popis historie Hranic a okolí. Praktická část je vyhotovena na základě dat, která byla získána pomocí dotazníku. Nejprve byl nashromážděn jazykový materiál od respondentů různých generací ve věku od 24 do 65 let, kteří se v Hranicích narodili a běžně užívají tamější dialekt. Pomocí tohoto jazykového materiálu a slov zachycených v Českém jazykovém atlase byl sestaven dotazník, který byl předložen žákům gymnázia a žákům pobývajícím v Domově mládeže Střední lesnické školy v Hranicích. Následně byly vyvozeny závěry ohledně slovní zásoby konkrétních slov, které používá v běžné mluvě mladá generace na Hranicku a jeho okolí.

KLÍČOVÁ SLOVA

dialekt, mladá generace, slovní zásoba, Hranicko

ABSTRACT

Czech is an extraordinarily rich language, our largest dictionary has approximately 250,000 words and this number also includes many more belonging to dialect groups. However, some dialect words are still not recorded in dictionaries and their use is restricted to a very narrow range of users.

This bachelor's thesis focuses on dialects, specifically in the town of Hranice in the Olomouc Region. Nowadays dialects are being transformed due to several factors. This paper aims to determine whether the meanings of specific dialect words are still familiar to the young generation in the Hranice dialect section and whether these are used in their everyday speech.

The theoretical part defines the basic concepts related to the dialect, the characteristics of the dialect of the area and a brief description of the history of Hranice and its surroundings. The practical part is based on data collected using a questionnaire. First, linguistic material was collected from respondents of different generations, aged from 24 to 65, who were born in Hranice and commonly use the local dialect. Using this linguistic material and the words captured in the Czech Language Atlas, a questionnaire was compiled and presented to the pupils of the Gymnasium and pupils staying in the Youth Home of the Secondary forestry school in Hranice. Subsequently, conclusions were drawn regarding the vocabulary of specific words used in everyday speech by the young generation in Hranice and its surroundings.

KEYWORDS

dialect, young generation, vocabulary, Hranice and its surroundings

Obsah

1. Úvod	7
1.1 Historie města Hranice.....	8
1.2 Národní jazyk.....	9
1.2.1 Strukturní jazykové útvary	9
1.2.2 Nestrukturní jazykové útvary	11
1.3 Východomoravská nářeční skupina	12
1.4 Západní východomoravská nářečí	14
1.4.1 Nářečí hranického úseku	14
2 Metody výzkumu.....	16
2.1 Metodika přípravy dotazníku.....	16
2.1.1 Zápis a selekce vybraných slov	16
2.1.2 Sestavení dotazníku	16
2.1.2.1 Forma dotazníku	17
2.1.2.2 Struktura dotazníku.....	17
2.1.2.3 Dodání a vyplnění dotazníků	18
2.2 Vyhodnocení dat	18
2.2.1 Rozdělení respondentů dle místa bydliště	18
2.2.2 Vyhodnocení získaných dat.....	19
3 Výsledky dotazníkového šetření.....	21
3.1 Respondenti	21
3.2 Výsledná data respondentů	23
Závěr.....	45
Seznam použitých informačních zdrojů	48
Seznam příloh.....	50

Seznam tabulek.....	53
Seznam obrázků.....	54
Seznam rovnic	54

1. Úvod

Jako téma své bakalářské práce jsem si vybrala nářečí, tedy jeden z nespisovných útvarů českého národního jazyka. Už dlouho mě fascinovala skutečnost, že na území České republiky existuje vícero dialektů. Česky se domluvíte kdekoli po republice, ale přitom se běžná mluva od mluvy spisovné na různých místech liší, někde méně a někde zase více.

Pro svůj výzkum jsem si vybrala město Hranice na Moravě a jeho okolí, jelikož jsem jej v poslední době začala více navštěvovat. Zaujal mě právě onen místní dialekt, který jsem ale slýchávala častěji u střední a starší generace tamějších obyvatel. Předpokládám, že v současnosti se dialektismy z běžné mluvy obyvatel pomalu vytrácejí vlivem mnoha různých faktorů. Jedním z nich může být nynější uspěchaná doba a tendence zjednodušovat. Jaromír Bělič ve své knize *Nástin české dialektologie* (1972, str. 10) píše, že zvláště v novodobém životě stále vzrůstá působení spisovného jazyka na mluvu nespisovnou. „*To má za následek, že v jednotlivých nářečích více či méně ustupují především různé slovníkové, ale i hláskoslovné, tvaroslovné a jiné znaky, kterými se tato nářečí odlišují od nářečí sousedních nebo též od spisovné češtiny, nářečí se postupně vyrovnávají a v některých jevech se přibližují ke spisovnému jazyku.*“

Cílem této bakalářské práce bylo prozkoumat pomocí dotazníkového šetření současný slovník běžné mluvy mladší generace na Hranicku a odpovědět na tyto výzkumné otázky:

- 1) Znájí respondenti významy vybraných nářečních lexémů dané oblasti?
- 2) Má nějaký vliv způsob dotazování, který byl zvolen při sestavování dotazníku, na respondenty při vyvozování významu očekávaných dialektismů?
- 3) Používají respondenti vybrané nářeční lexémy v běžné komunikaci?
- 4) Znájí vybrané nářeční lexémy oslovení respondenti z oblastí mimo Hranicko?

Nejprve bylo nutné uvést stručný popis historie města Hranice, dále popsat základní pojmy týkající se nářečí a charakterizovat dialekt dané oblasti. Samotná praktická část je zaměřena na dialektismy v běžné mluvě mladé generace na Hranicku. Důležitým bodem výzkumu je dotazník, který byl sestaven za pomoci slov získaných od mluvčích střední

a starší generace a slov z *Českého jazykového atlasu*¹. Dotazník byl předložen žákům Gymnázia Hranice a žákům pobývajícím v Domově mládeže Střední lesnické školy (SLŠ) Hranice.

Zjištění, ke kterým jsem došla vyhodnocením dotazníkového šetření, předkládám formou této bakalářské práce.

1.1 Historie města Hranice

Město Hranice, někdy též uváděné jako Hranice na Moravě, se nalézá v Olomouckém kraji na pravém břehu řeky Bečvy v nadmořské výšce cca 260 m. Jeho vznik se datuje do středověku, do 12. století. Hranice byly dříve nazývány *Alba Ecclesia*, což v překladu z latiny znamená Bílý kostel, nebo německy *Mährisch Weisskirchen* – Moravské Bělokostelí.² „*Tato kolonizace je spojována se jménem rajhradského benediktinského mnicha Jurika. Od počátku 13. století jsou Hranice majetkem premonstrátů z Hradiska u Olomouce. Povýšení na město se jim dostalo roku 1276. Od 20. let 15. století přešlo město do majetku pánů z Cimburka a od roku 1499 bylo v dědičné držbě pánů z Pernštejna. Druhá polovina 16. století a počátek 17. století přinesly časté střídání majitelů panství, z nichž poslední tři se v předbělohorském období zasloužili o přestavbu původně gotického hradu pánů z Cimburka na pozdněrenesanční zámek s nádhernými arkádami.*“ V 17. století se v Hranicích usadili první Židé, což vedlo ke vzniku židovské obce a výstavbě synagogy.³

Kromě posledních dvou zmiňovaných historických budov můžeme v Hranicích obdivovat také farní kostel Stětí svatého Jana Křtitele, městskou radnici, morový sloup nacházející se na náměstí či přílehlou Hranickou propast, nejhlubší propast v České

¹ *Český jazykový atlas*. [online]. Dialektologické oddělení Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i. 2012-2014 [cit. 20.3. 2023]. Dostupné z: <https://cja.ujc.cas.cz/>

² Město Hranice: *O městě* [online]. Město Hranice: @2017 [cit. 28.12. 2022]. Dostupné z: <https://www.mesto-hranice.cz/o-meste>

³ Město Hranice: *Historie města* [online]. Město Hranice: @2017 [cit. 28.12. 2022]. Dostupné z: <https://www.mesto-hranice.cz/clanky/historie-mesta>

republiky. Historické jádro města (kromě předzámčí na severní straně zámku) je od roku 1992 památkovou zónou (od roku 1994 s památkovým ochranným pásmem).⁴

1.2 Národní jazyk

Národní jazyk zahrnuje všechny regionální, sociální a funkční podoby jazyka, které slouží ke komunikaci příslušníkům daného národa a určují jejich identitu.⁵ Český jazyk lze dělit na útvary spisovné, mezi nimiž můžeme nalézt spisovnou češtinu, a na útvary nespisovné, kam řadíme profesní mluvu, slang, argot, obecnou češtinu a nářečí. Krčmová a Chloupek v *Novém encyklopedickém slovníku češtiny* dále rozdělují národní jazyk na variety podle jejich struktury. Ty variety, které jsou tvořeny úplnou jazykovou strukturou, se nazývají strukturní, jako nestrukturní variety označujeme ty, které se vyznačují pouze specifickou slovní zásobou. Mezi strukturní variety patří čeština standardní, komunikační sféra regulovaná, a nestandardní, komunikační sféra neregulovaná. Jako standardní je uvedena čeština spisovná jakožto kodifikovaný útvar a její součástí hovorová čeština, která je částečně postižena kodifikací. Do výčtu nestandardní češtiny spadá obecná čeština „vyššího typu“ (tj. „ta, která se uplatňuje v některých veřejných textech, zejména mediálních“), interdialekty a dialekty. Obecný slang, profesní mluva, zájmový slang a argot jsou součástí variet nestrukturních.⁶

1.2.1 Strukturní jazykové útvary

1.2.1.1 Spisovný jazyk

Spisovná a hovorová čeština

Spisovná čeština je systém jazykových prostředků používaných celonárodně, zejména v písemné formě a v oficiálních projevech mluvených. Plní funkci integrační,

⁴ Město Hranice: *Historie města* [online]. Město Hranice: @2017 [cit. 28.12. 2022]. Dostupné z: <https://www.mesto-hranice.cz/clanky/historie-mesta>

⁵ KRČMOVÁ, Marie, CHLOUPEK, Jan. *Národní jazyk*, In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy — Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. 2017 [cit. 31.1. 2023]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/N%C3%81RODN%C3%8D%20JAZYK#m%C4%9Bstsk%C3%A1%20mluva>

⁶ Tamtéž

národně reprezentační a kulturotvornou. Je to kulturní varieta s vyšší sociální prestiží, kodifikovaná v mluvnících, slovnících, pravidlech pravopisu a výslovnosti. Spisovná čeština není homogenní, ale je rozvrstvená stylově, funkčně i regionálně. Jejím jádrem jsou prostředky stylově neutrální. V projevech psaných nebo mluvených se mohou objevit i prostředky knižní, zejména v projevech mluvených nacházíme prostředky hovorové.⁷

V teorii spisovného jazyka byl pojem "hovorová čeština" zaveden Havránkem (1932, str. 32-84) jako funkční vrstva spisovné češtiny sloužící běžnému dennímu hovoru. S časem se význam pojmu rozvolňoval, Bělič (1958, str. 59-71) ji například považoval za jazykový útvar bez knižních a nespisovných prvků. Tak byla hovorová čeština chápána jako mezistupeň, přes který pronikají do spisovné češtiny prostředky považované jako méně spisovné.⁸

1.2.1.2 Nespisovný jazyk

Dialekt

Pojmem dialekt chápeme „*geograficky vymezený útvar národního jazyka, který je určen vztahem k jiným teritoriálním útvarům a k jazyku národnímu.*“⁹ Nespisovná mluva se na různých místech České republiky liší. Tyto územní varianty nazýváme dialekty neboli nářečí.

Jazykovědné odvětví, které se zabývá zkoumáním nespisovné mluvy (nářečí) a rozdílů v ní se nazývá dialektologie.

Interdialekt

Dialekty se v historii postupně zbavovaly výlučných a výrazných znaků a vzájemně se sblížovaly. Tím vznikaly interdialekty neboli nadnářečí. Označujeme tak

⁷ NEBESKÁ, Iva. *Spisovná čeština*. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy — Nový encyklopedický slovník češtiny [online]. 2017 [cit. 1.2. 2023]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/SPISOVN%C3%81%20%C4%8CE%C5%A0TINA>

⁸ Tamtéž

⁹ KLOFEROVÁ, Stanislava. *Dialekt*. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy — Nový encyklopedický slovník češtiny [online]. 2017 [cit. 14.2. 2023]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/DIALEKT>

nestabilizovanou varietu národního jazyka zastupující poslední vývojovou fází tradičních teritoriálních dialektů.¹⁰ Podle Havránka (1934) interdialekty „představují základ městské mluvy, zejména na většině území Moravy a Slezska.“

1.2.2 Nestrukturní jazykové útvary

Profesní mluva

Profesní mluva neboli profesní jazyk je typický pro určitou skupinu lidí vykonávajících nějakou profesi. Protože se profesní jazyky formují v různých velikostech pracovních kolektivů na různých místech, nejsou jednotné a liší se i u stejného povolání v různých oblastech. Slovní zásobu typickou pro jednotlivá pracovní prostředí nazýváme profesionalismy.¹¹ Příklady profesionalismů můžeme najít ve sféře lékařské, policejní, rybníkářské a mnohé další.

Slang

Slang neboli sociální nářečí tvoří součást národního jazyka nespisovné nebo hovorové vrstvy specifických pojmenování, vyjádřených v běžné, nejčastěji polooficiální nebo neoficiální jazykové konfrontaci mezi lidmi se společným pracovním nebo zájmovým prostředím. Tyto vrstvy slouží jednak k zvládnutí specifických potřeb jazykové komunikace a jednak jako prostředek vyjádření příslušnosti k danému prostředí nebo zájmové oblasti. Slangy v porovnání s profesionálními termíny vypadají pro někoho mimo zájmovou skupinu jako nespisovné názvy s emocionálním a expresivním podtextem. Například mezi studenty je populární slovo *rupnout* nesoucí význam propadnout. Je zjevné, že jejich motivací je

¹⁰ ŠIPKOVÁ, Milena. *Interdialekt*. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy — Nový encyklopedický slovník češtiny [online]. 2017 [cit. 1.2. 2023]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/INTERDIALEKT>

¹¹ KRČMOVÁ, Marie. *Profesní mluva*. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy — Nový encyklopedický slovník češtiny [online]. 2017 [cit. 1.2. 2023]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/PROFESN%C3%8D%20MLUVA>

zdůraznit výjimečnost prostředí a osobní vztah mluvčího k němu. Mezi slangy můžeme najít například slangy kanoistické, studentské, hudebnické a jiné.¹²

Argot

Sociolektem je i argot, v dřívější terminologii také hantýrka nebo žargon. V české tradici je pochopen jako specifická lexikální vrstva charakteristická pro neoficiální ústní komunikaci sociálních skupin v oblasti činností společensky nežádoucích až škodlivých. Je používán jako tajný jazyk, který vznikl na základě nepsané dohody mezi zasvěcenými, například argot narkomanů, vězňů a podobně. Některé argotismy již v současnosti zobecněly, například slovo vězení je známo pod pojmy *basa*, *chládek* nebo *kriminál*.¹³

1.3 Východomoravská nářeční skupina

Nářeční skupina východomoravská, dříve také označována jako moravskoslovenská, je jedna ze čtyř nářečních skupin českých nářečí, která se rozprostírá na východním okraji České republiky a pokrývá národopisnou oblast Valašska a Slovácka. Na západě se střetává se středomoravskou nářeční skupinou, na severu se slezskou nářeční skupinou, východ je lemován hranicí Slovenska a jihozápad hranicí Rakouska.¹⁴

Nyní následuje výčet charakteristických znaků východomoravské nářeční skupiny, které jí vydělují z komplexu nářečí českého národního jazyka a zároveň oddělují od nářečí sousedních. Následující část vychází z údajů získaných z dialektologických děl *Nástin české dialektologie* (Bělič, 1972), *Vývoj českého jazyka a dialektologie* (Cuřín, 1971) a online

¹² HUBÁČEK, Jaroslav, KRČMOVÁ, Marie. *Sociolekt*. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy — Nový encyklopedický slovník češtiny [online]. 2017 [cit. 1.2. 2023]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/SOCIOLEKT#slang>

¹³ Tamtéž

¹⁴ KLOFEROVÁ, Stanislava. *Východomoravská nářeční skupina*. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy — Nový encyklopedický slovník češtiny [online]. 2017 [cit. 5.12. 2022]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/V%C3%9DCHODOMORAVSK%C3%81%20N%C3%81%C5%98E%C4%8CN%C3%8D%20SKUPINA>

informačního zdroje *Nový encyklopedický slovník češtiny* (Karlík, Nekula a Pleskalová (eds.), 2012-2017).¹⁵

Nejvýraznější znak východomoravského nářečí je podle *Nového encyklopedického slovníku* uchování původního *y/í* a *ú*. Dřívější *y, ý* v jedné části nářečí splynulo s *i, í* jako ve spisovné češtině, v jiné části se zachovalo jako výrazné fonetické varianty *i, í* popřípadě jako zvláštní fonémy (*kobila/kobyła, stríček/strýček*, atd.). Jen v menších úsecích *y (í)* je *ej (é)*. Staré *u, ú* vzniklé z předhistorické nosovky *o* po tvrdých a z velké části po měkkých souhláskách se zachovalo (*dub, břuch, húser, múka* a také 3. osoba množného čísla *nesú, kupujú*). Jen v drobných úsecích je za *ú* *ou*. Staré *a, á* vzniklé z nosovky *ę* po souhláskách od původu tvrdých a z velké části i po měkkých zůstalo zachováno (*had, jáma*). Na většině území je zachováno téžeslabičné *aj (najdelší)*. Nepochybně změna přehlásky *a > (ě >) e (ležat, pršat, mňa, řa)*, ale *a* za původní nosovku *ę* se změnilo v *e (deset)*. Typické je zkracování dlouhých samohlásek jako například u slov *prah* a *blato*. Soubor krátkých a dlouhých samohlásek je na většině území pětičlenný, popřípadě šestičlenný, *i/y, e, a, o, u – í/ý, é, á, ó, ú*. Dalším diferenčním znakem je asimilace znělosti *sh* na *zh (zhodit)* a zachování skupiny *šč (ešče)*. Na většině území východomoravského nářečí jsou jen v malém rozsahu měkké retnice. Dalším výrazným rysem je existence nezúženého *é* jak v kořeni slov (*navléct, délka, kamének*), tak v koncovkách (*dobré pole*). Jako archaické je dochováno tvrdé *l* sonans, a to ve variantě krátké i dlouhé *l* sonans (*vlk × vlče*), v podobném rozvržení existuje i dlouhé *r* sonans (*vrkat × vrká*). Před *j* a z části před *ň* dochází k dloužení samohlásky *o (chvóji)*. Před *ň* též k dloužení samohlásky *e (kaméní)*. Neexistuje zde protetické *v-*. Charakteristické jsou tvrdé souhlásky *d, t, n* před *e (nesete, vedete)*. Existují slova bez náslovného *j (ikra, iskra)*. V dativu plurálu mužského a středního rodu se nejčastěji vyskytuje koncovka *-om (chlapom)*.

¹⁵ KLOFEROVÁ, Stanislava. *Východomoravská nářeční skupina*. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy — Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. 2017 [cit. 5.12. 2022]. Dostupné z:

<https://www.czechency.org/slovník/V%C3%9DCHODOMORAVSK%C3%81%20N%C3%81%C5%98E%C4%8CN%C3%8D%20SKUPINA>

Východomoravské nářečí je rozděleno na dvě podskupiny, a to jižní (slováckou) a severní (valašskou), ke kterým jsou řazeny západní okrajové úseky s nářečím hranickým, kelečským, dolským a kopaničářským.¹⁶

1.4 Západní východomoravská nářečí

Západní okrajové úseky lemují oblast okolo měst Hranice, Kelč, Bystřice pod Hostýnem, Holešov, Kroměříž. Částečně dosahují až ke Zlínu.¹⁷

Západní okrajové úseky sousedí se středomoravskou nářeční skupinou, s níž je spojují některé společné znaky, kterými se odlišují od slovácké a valašské podskupiny. Jejich východní hranici vůči ostatním východomoravským nářečím tvoří svazek izoglos, a to izoglosa změny tautosylabického *aj* (vých.) > *ej* (záp. např. *daj*, *nejlepší* × *dej*, *nejlepší* // střmor. *dě*, *nélepší*), izoglosa přehlasovaných tvarů typu *kuře* (záp.) × nepřehlasovaných podob typu *kuřa* (vých.) a linie záp. podob vyrovnaných ve prospěch přehlásky. V infinitivu a v přítomném minulém *ležet*, *vycházet* / *ležel*, *vycházel* proti východomoravským podobám *ležat*, *vycházat* / *ležat* (*ležát*), *vycházat*.¹⁸

1.4.1 Nářečí hranického úseku

Hranický úsek se rozprostírá v okolí města Hranice a Lipník nad Bečvou. Nářečí severního (hranického) úseku západních východomoravských nářečí je charakterizováno převážně neexistencí měkkých retnic (výslavnost *bič*, *pjena*) a výslavností seskupení *m + ě* jako *mje* (*mjesíc*), v lokálu plurálu koncovkou *-ech* (*chlapech*, *kosech*, *krávech*), infinitivní koncovkou *-t'* (*ležet'*, *d'elat'*). Hlávky *i*, *í* a *y*, *y* fungují jako samostatné fonémy

¹⁶ KLOFEROVÁ, Stanislava. *Východomoravská nářeční skupina*. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy — Nový encyklopedický slovník češtiny [online]. 2017 [cit. 5.12. 2022].

Dostupné z:

<https://www.czechency.org/slovník/V%C3%9DCHODOMORAVSK%C3%81%20N%C3%81%C5%98E%C4%8CN%C3%8D%20SKUPINA>

¹⁷ KUBÁTOVÁ, 2018

¹⁸ KLOFEROVÁ, Stanislava. *Východomoravská nářeční skupina*. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy — Nový encyklopedický slovník češtiny [online]. 2017 [cit. 5.12. 2022].

Dostupné z:

<https://www.czechency.org/slovník/V%C3%9DCHODOMORAVSK%C3%81%20N%C3%81%C5%98E%C4%8CN%C3%8D%20SKUPINA>

(Bělič, 1988), a vytváří fonetické varianty po z, s, c, ž, š, č, ř: *cyzý, sýla, živý, šyje, učyl, křyvý*.¹⁹

¹⁹ KLOFEROVÁ, Stanislava. *Východomoravská nářeční skupina*. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy — Nový encyklopedický slovník češtiny [online]. 2017 [cit. 5.12. 2022].

Dostupné z:

<https://www.czechency.org/slovník/V%C3%9DCHODOMORAVSK%C3%81%20N%C3%81%C5%98E%C4%8CN%C3%8D%20SKUPINA>

2 Metody výzkumu

Praktická část této bakalářské práce se skládá ze dvou částí. První etapa zahrnuje sběr jazykového materiálu, ze kterého byl vytvořen anonymní dotazník zabývající se aktivní a pasivní slovní zásobou mladé generace u konkrétních nářečních lexikálních jednotek. Do této části dále patří sestavení dotazníku z vybraných slov, jeho distribuce a vyplnění respondenty. Druhá etapa praktické části využívá data od zástupců mladé generace, která jsou v tomto segmentu analyzována.

2.1 Metodika přípravy dotazníku

V této podkapitole je popsáno, jak proběhl výběr konkrétních slov, která byla následně zařazena do dotazníkového šetření, a jak byl samotný dotazník sestavován.

2.1.1 Zápis a selekce vybraných slov

Slova, která byla do dotazníku použita, byla poskytnuta rodilými mluvčími různých generací ve věku od 24 do 65 let, kteří se narodili na území Hranicka a běžně používají dialekt typický pro tuto oblast. Získaná slova od rodilých mluvčích, která byla zařazena do dotazníkového šetření, byla konzultována s PhDr. Blankou Nedvědovou, Ph.D. Finální selekce byla provedena pomocí porovnání definic získaných dialektismů s definicemi nářečních slov, jež se nachází v *Českém jazykovém atlase*²⁰, *Slovníku spisovného jazyka českého*²¹, *Slovníku nářečí českého jazyka*²² a *Slovníku nespisovné češtiny* (Hugo, 2006). Do dotazníku byly zařazeny i lexémy, které se nenacházely v žádném ze zmiňovaných zdrojů, za účelem ověření jejich znalosti u mladé generace.

2.1.2 Sestavení dotazníku

Primárním předmětem zkoumání byla mladší generace, tedy žáci ve věku v rozmezí od 13 do 19 let. Pro výzkum znalosti významů a aktivního užití nářečních slov hranického

²⁰ *Český jazykový atlas*. [online]. Dialektologické oddělení Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i. 2012-2014 [cit. 20.3. 2023]. Dostupné z: <https://cja.ujc.cas.cz/>

²¹ *Slovník spisovného jazyka českého* [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky. 2011. [cit. 21.3. 2023]. Dostupné z: <https://ssjc.ujc.cas.cz/>

²² *Slovník nářečí českého jazyka* [online] (2011–2015). © 2016–, Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., dialektologické oddělení. [cit. 20.3. 2023]. Dostupné z: <https://snej.ujc.cas.cz/>

úseku byl osloven zástupce Gymnázia Hranice. Pro prozkoumání znalosti vybraných dialektismů u respondentů z lokalit mimo Hranicko, byl osloven zástupce Domova mládeže SLŠ. Oba zástupci souhlasili s předáním dotazníků svým žákům.

Dotazníkem byla tedy zkoumána znalost významů a aktivního používání nářečních lexikálních prvků v běžné komunikaci mladší generace v oblasti Hranic a okolí a znalost těchto nářečních lexémů u respondentů mimo sledovanou oblast.

2.1.2.1 Forma dotazníku

Na gymnáziu žáci vyplnili dotazník v rámci hodiny českého jazyka pod pedagogickým dohledem. Kompletní dotazník byl koncipován pro vyplnění v papírové formě, jelikož nebyly k dispozici učebny informační techniky, které by otevřely možnost plnění dotazníku v online prostředí. Papírovou formou bylo také zajištěno případné nežádoucí vyhledávání slov na internetu. Stejná forma byla zvolena i u žáků pobývajících v Domově mládeže střední lesnické školy Hranice. Přibližná doba trvání vyplnění dotazníku činila cca 10 minut.

2.1.2.2 Struktura dotazníku

Dotazník byl zpracován na základě slov poskytnutých respondenty střední a starší generace a byl vytvořen v licencovaném prostředí programu Microsoft Word (Microsoft Office)²³. Inspirací byl dotazník z bakalářské práce Gabriely Čermákové s názvem *Současný stav podkrkonošského nářečí* (2021).

Nejprve byla vytvořena informativní část šetření, která se skládala ze základních dotazů na osobní údaje žáků jako jsou místo narození, věk, místo studia a místo trvalého bydliště²⁴.

Samotná část zkoumající námi uvedený předpoklad byla rozdělena na 3 segmenty:

- 1) První část se skládá z šesti obrázků představujících jednotlivé objekty.²⁵ Úkolem žáků bylo pojmenovat je pomocí nářečních ekvivalentů spisovných slov. Do této

²³ Microsoft Word <https://www.microsoft.com/cs-cz/microsoft-365/word?activetab=tabs:faqheaderregion3>

²⁴ Viz příloha práce 1

²⁵ Viz příloha práce 1

části bylo zařazeno pět lexikálních dialektismů (*šulánky s mákem, čagan, žufánek, zhlavec a šlauch*)²⁶ a jeden slovotvorný, a to lexém *vaječina*.²⁷

- 2) Další segment byl složen ze čtyř otázek popisujících nářeční lexikální prvky a čtyř vět s vynechaným slovem, které zapadá do kontextu.²⁸
- 3) Poslední část se skládala ze zjišťovací tabulky. Cílem této tabulky bylo zjistit, zda žáci znají vybrané dialektismy a zda se nachází v jejich aktivní nebo pasivní slovní zásobě. Pro potvrzení znalosti byla zavedena kolonka pro popis daného dialektismu či uvedení jeho spisovného synonyma. Výčet vybraných dialektismů představovalo dvacet dva substantiv, jedenáct verb a jeden frazém.²⁹ Některé nářeční lexémy byly uvedeny izolovaně a jiné ve větě.

Do dotazníku byla také přidána nářeční slova, která byla uvedena zástupci střední a mladé generace jako hranická, ale podle nářečních map *Českého jazykového atlasu*³⁰ vykazují tato slova územní přesahy i do jiných oblastí. Jednalo se o slova *rožnout, škarpa, cumel, zavazet a haluz*.

2.1.2.3 Dodání a vyplnění dotazníků

Po písemné domluvě se zástupcem Gymnázia Hranice a vychovatelem Domova mládeže Střední lesnické školy (SLŠ) Hranice byly dotazníky odeslány v papírové formě. Na gymnázium bylo zasláno sto tištěných dotazníků. Do Domova mládeže SLŠ jich bylo posláno čtyřicet. Sběr dat probíhal od února do března roku 2023.

2.2 Vyhodnocení dat

2.2.1 Rozdělení respondentů dle místa bydliště

Prvním krokem analýzy bylo definování oblasti Hranicka za účelem selekce nářečí specifického čistě pro Hranice a blízké okolí. Vymezení bylo provedeno za využití online

²⁶ Šišky s mákem, vycházková hůl, naběračka, polštář a hadice

²⁷ Míchaná vajíčka

²⁸ Viz příloha práce 1

²⁹ Viz příloha práce 1

³⁰ *Český jazykový atlas*. [online]. Dialektologické oddělení Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i. 2012-2014 [cit. 20.3. 2023]. Dostupné z: <https://cja.ujc.cas.cz/>

dostupného seznamu obcí, které patří k tzv. mikroregionu Hranicka, což je dobrovolný svazek obcí, jež byl založen v roce 2001. Do tohoto mikroregionu spadá 24 obcí, a to Běloutín, Býškovice, Černotín, Dolní Těšice, Horní Těšice, Horní Újezd, Hranice, Hustopeče nad Bečvou, Jindřichov, Klokočí, Milotice nad Bečvou, Opatovice, Partutovice, Polom, Potštát, Radíkov, Rouské, Skalička, Střítež nad Ludinou, Špičky, Teplice nad Bečvou, Ústí, Všechnovice a Zámrský³¹.

Díky tomuto vytyčení byly obdržené vyplněné dotazníky rozděleny do dvou skupin, a to dle navštěvované školy a místa trvalého bydliště jednotlivých respondentů. Konkrétní seznam rozdělení respondentů je zobrazen níže:

- a) Respondenti gymnázia s trvalým pobytem v mikroregionu Hranicko.
- b) Respondenti gymnázia a Domova mládeže SLŠ s trvalým pobytem mimo mikroregion Hranicko.

Společně s vyhodnocením získaných dat (viz níže) sloužilo zavedení těchto skupin pro stanovení pasivních či aktivních znalostí hranického nářečí v závislosti na lokalitě. Díky tomu mohl být sledován rozsah hranického nářečí mimo mikroregion Hranicka. Zároveň vymezení skupin sloužilo ke vzájemnému porovnání znalostí u respondentů z různých lokalit.

2.2.2 Vyhodnocení získaných dat

V části, v níž jsme se dotazovali, na nářeční slova bylo nejprve vyhodnoceno první cvičení, kde bylo úkolem žáků pojmenovat příslušným dialektismem obrázek znázorňující pozorovanou lexikální jednotku. Pokud nářeční lexém neznali, doplňovali spisovný výraz. Tímto krokem bylo ověřeno, zda šlo bezpečně poznat, co se na obrázku nachází a nedošlo tak k možnému chybnému výběru obrázků ze strany sestavovatelky dotazníku. Bylo zapisováno, kolikrát žáci obrázek pojmenovali správným dialektismem a také byla zaznamenávána spisovná pojmenování a hláskové, slovtvorné či morfologické varianty dialektismu.

³¹ Mikroregion Hranicko [online]. [cit. 18.3. 2023]. Dostupné z: <https://www.regionhranicko.cz/mikroregion-hranicko>

Ve druhém cvičení byla vyhodnocována nářeční slova, kterými žáci buď odpovídali na otázky, nebo je doplňovali do vět tak, aby byl zachován jejich smysl. Opět byly zaznamenávány jak dialektismy, tak spisovná pojmenování nebo varianty nářečních slov.

Poslední cvičení se skládalo ze zjišťovací tabulky, kde byly k jednotlivým dialektismům přiřazeny čtyři kolonky. V prvních dvou bylo žáky zaškrtáváno, zda nářeční lexikální jednotku znají, či nikoli. Pokud lexikální jednotku znali, pokusili se ji vysvětlit či nahradit synonymním výrazem. Další dvě kolonky byly podmíněny znalostí lexikální jednotky. Žáci do nich zaznamenávali, zda onen nářeční lexém používají aktivně v běžné komunikaci či patří do jejich pasivní slovní zásoby. Lexikální analýza tohoto cvičení byla provedena v programu Microsoft Excel (Microsoft Office)³². Ke každému pozorovanému dialektismu byly přiděleny tři informační kolonky. Do první byla zaznamenávána znalost příslušného nářečního slova, ve druhé byla ověřována správnost jeho vysvětlení či uvedení synonymního výrazu a poslední sloužila pro zaznamenání aktivního používání nářečních slov. Pro vyhodnocení byla použita výroková logika, kdy pro kladný výsledek (zná, správné vysvětlení, používá) byla použita hodnota „1“ a pro záporný výsledek (nezná, nesprávné vysvětlení, nepoužívá) hodnota „0“. Následně byly pomocí programu automaticky sečteny jednotlivé hodnoty napříč všemi testovanými dialektismy. Hodnoty byly sčítány pro každou informační kolonku zvlášť.

U respondentů mimo oblast Hranicka byla pozornost zaměřena na konkrétní dialektismy, a to *rožnout*, *škarpa*, *cumel*, *zavazet* a *haluz*, které dle nářečních map *Českého jazykového atlasu*³³ vykazují územní přesahy do jiných lokalit mimo mikroregion Hranicko. U těchto slov bylo sledováno správné uvedení významu a jeho užití v aktivní slovní zásobě. Výsledky jsou zobrazeny v kapitole 3.2 na straně 23.

³² Microsoft Excel <https://www.microsoft.com/cs-cz/microsoft-365/excel>

³³ *Český jazykový atlas*. [online]. Dialektologické oddělení Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i. 2012-2014 [cit. 20.3. 2023]. Dostupné z: <https://cja.ujc.cas.cz/>

3 Výsledky dotazníkového šetření

Dotazníkový výzkum byl sestaven za účelem prozkoumání současného stavu slovní zásoby mladé generace na Hranicku. Jeho hlavním zaměřením bylo pozorovat znalost významů vybraných dialektismů a změny v aktivním používání dialektismů v oblasti hranického úseku. Předpokladem bylo, že nářeční slova jsou na ústupu, a tudíž jejich významy jsou mladé generaci známé méně či neznámé a stejně tak jsou tato slova v běžné komunikaci využívána méně, případně vůbec. Dále byla pomocí dotazníku zkoumána znalost konkrétních nářečních slov u oslovených respondentů z lokalit mimo mikroregion Hranicko, také byl zkoumán vliv formy dotazování na uvedení významu očekávaného dialektismu.

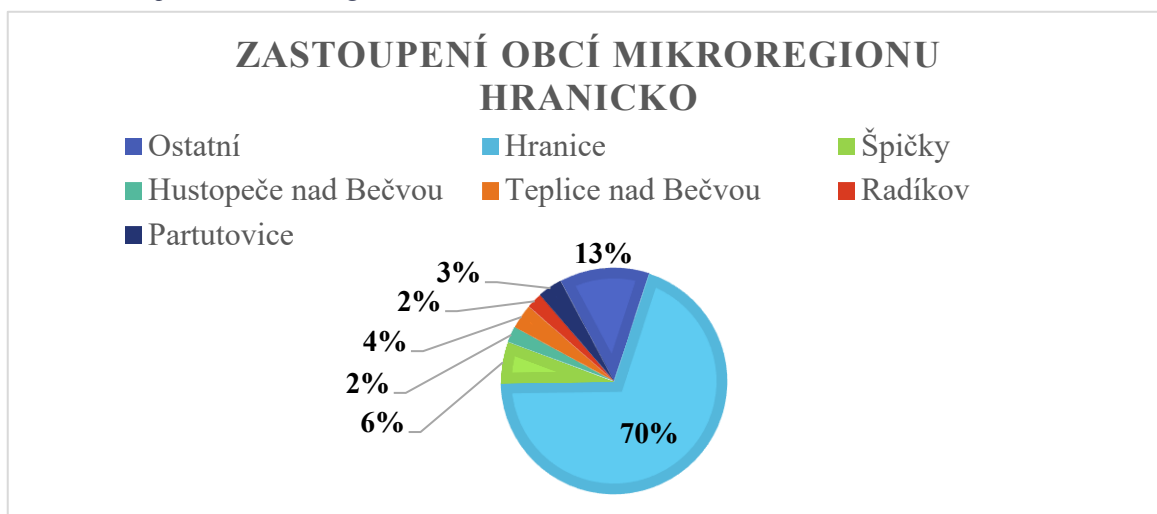
3.1 Respondenti

Výzkumu se zúčastnilo celkem 100 respondentů nižšího a vyššího gymnázia ve věku od 13 do 18 let. V Domově mládeže SLŠ se šetření zúčastnilo celkem 37 žáků ve věku od 16 do 19 let.

Pro snazší selekci dotazníků vhodných pro výzkum, kterým se zabývá tato bakalářská práce, byli rozdělováni respondenti, kteří uvedli informace o místě původu v obcích tzv. mikroregionu Hranicko (viz kapitola 2.2.1) či jinde.

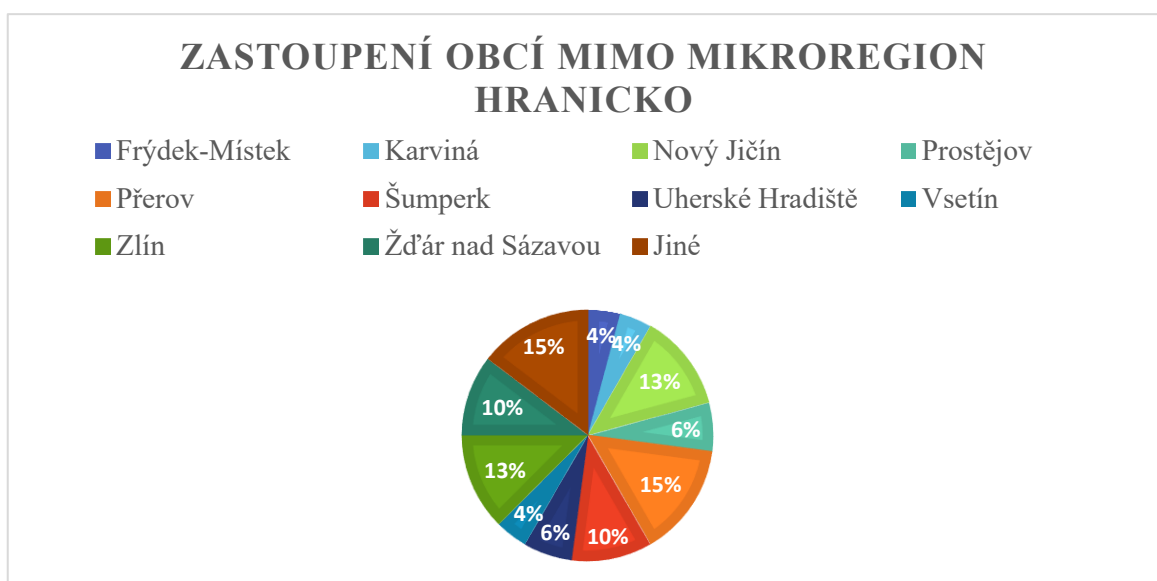
Níže zobrazené grafy, viz Obr. 1 na str. 22 a Obr. 2 na str. 22, zobrazují, z jakých obcí, případně okresů, patřících do mikroregionu Hranicko a mimo něj respondenti pocházeli.

Obr. 1: Zastoupení obcí mikroregionu Hranicko

Z mikroregionu Hranice pocházelo nejvíce respondentů přímo z města Hranice. Pod názvem „ostatní“ jsou zastoupeny obce Běloutín, Horní Újezd, Jindřichov, Klokočí, Opatovice, Polom, Potštát, Rouské, Skalička, Strítež nad Ludinou a Ústí, kdy z každé obce pocházel jeden respondent.

Obr. 2: Zastoupení obcí mimo mikroregion Hranicko

Obr. 2 zachycuje okresy osahující obce, které byly zastoupeny respondenty nespádajícími svým trvalým bydlištěm do mikroregionu Hranice. Nejvíce bylo zastoupeno obcí nacházejících se v okresech Zlín, Šumperk, Vsetín a Žďár nad Sázavou. Pod názvem „jiné“ jsou zastoupeny obce spadající do okresů Jeseník, Kroměříž, Svitavy, Třebíč, Ústí nad Orlicí a Vyškov.

3.2 Výsledná data respondentů

Tato kapitola komentuje a pomocí tabulek popisuje výsledky z dotazníkového šetření od respondentů, kteří svým místem bydliště spadají do mikroregionu Hranicko, a těch, kteří uvedli místo svého trvalého bydliště mimo mikroregion. Jednalo se o 86 respondentů z Gymnázia Hranice s trvalým pobytem v oblasti Hranicka, o 14 respondentů z Gymnázia Hranice s trvalým pobytem mimo oblast Hranicka a o 37 respondentů z Domova mládeže SLŠ Hranice rovněž s trvalým pobytem mimo oblast Hranicka.

Výsledky jsou v této kapitole vyhodnocovány následovně:

- a) Obrázková část
- b) Doplnovací část
- c) Část s tabulkou ověřující znalost významu a použití lexikálních jednotek

Ke každému dialektismu, jehož užití byla věnována pozornost, byla vytvořena tabulka s kvantitativními výsledky. V prvním řádku v podkapitolách obrázková a doplňovací část dotazníku jsou uvedeny zaznamenané odpovědi z dotazníkového šetření. Jako první je uveden očekávaný dialektismus, poté případně jiné nářeční výrazy, spisovné výrazy, neadekvátní odpovědi, které jsou označeny zkratkou „NO“ (= odpovědi, které svým významem nedopovídají slovu, které je pozorováno), a nulové odpovědi, které jsou označeny symbolem „0“. V prvním sloupci jsou označeni respondenti z Hranicka („Hranicko“), pod které spadá 86 respondentů z gymnázia. U konkrétních slov jsou navíc označeni respondenti z jiné oblasti („mimo Hranicko“), pod které spadá 14 respondentů z gymnázia a 37 respondentů z Domova mládeže SLŠ. Celkový počet respondentů je vždy uveden v závorce. U pozorovaných dialektismů od 7. do 14. je vždy uvedena věta, do které měli respondenti buď doplnit příslušný nářeční výraz, či jím odpovědět na otázku. V poslední části s tabulkou ověřující znalost významu a použití nářečních lexikálních jednotek jsou tabulky rozděleny, co se týče prvního sloupce, stejně jako v prvních dvou částech. První řádek sleduje znalost daného dialektismu („znám“), dále správnost uvedeného synonymního výrazu („správnost vysvětlení“) a použití v běžné komunikaci („používám“). Výsledky jsou vyjádřeny v procentech, v závorkách je uveden konkrétní počet respondentů.

Pro procentuální výpočet míry úspěšnosti byla použita Rovnice 1:

$$\frac{X}{R \times P} \times 100$$

Rovnice 1: Výpočet procentuální míry úspěšnosti.

X značí počet správně uvedených lexémů/významů, *R* značí celkový počet respondentů a *P* značí počet dotazovaných položek v jednotlivých částech dotazníku.

Obrázková část dotazníku

Nejvyšší úspěšnost vykazovalo dotazování s vyobrazením označovaných předmětů. V 45 % případů dávali respondenti přednost sledovaným nářečním lexémům před spisovnými.

Tab. 1: Šulánky

1. Šulánky	šulánky	šlízky	šišky	NO	0
Hranicko (86)	81 % (70)	2 % (2)	6 % (5)	6 % (5)	5 % (4)

Na prvním obrázku měli žáci poznat pokrm obecně známý jako *šišky* s mákem. V rámci šetření byla zkoumána znalost nářečního slova **šulánky**, které je *Českým jazykovým atlasem* (dále jen ČJA) definováno jako „*kousek těsta šoulením zformovaný do špičatého válečku*.“³⁴

Šulánky byly uváděny v 81 % případů u respondentů z Hranicka. Také se u nich objevil další nářeční výraz, a to **šlízky** (2), který vznikl ze slova *slízky* asimilací (s-ž > š-ž)³⁵. Ostatní respondenti uvedli spisovný název **šišky**.

Tab. 2: Vaječina

2. Vaječina	Vaječina	Smaženice/ míchanice	Míchaná vajíčka	NO	0
Hranicko (86)	56 % (48)	13 % (11)	15 % (13)	3 % (3)	13 % (11)

³⁴ *Český jazykový atlas*. [online]. Dialektologické oddělení Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i. 2012-2014 [cit. 20.3. 2023]. Dostupné z: <https://cja.ujc.cas.cz/>

³⁵ Tamtéž

Na druhém obrázku byla sledována znalost dialektismu **vaječina**. Jedná se o *pokrm z míchaných, následně smažených vajec*.³⁶

Nářeční variantu uvedlo celkem 56 % respondentů z Hranicka. Dále byla uváděna pojmenování **smaženice**, **míchanice** a někteří zvolili souslovné pojmenování **míchaná vajíčka/vejce**.

Tab. 3: Čagan

3. Čagan	čagan	hůl	NO	0
Hranicko (86)	44 % (38)	40 % (34)	13 % (11)	3 % (3)

Dále bylo pomocí obrázku zkoumáno nářeční pojmenování **čagan**. Celkem 44 % dotazovaných z Hranicka uvedlo nářeční lexém **čagan**, 40 % se přiklonilo k pojmenování **hůl**. Podle ČJA v oblasti východomoravského nářečí označuje **čagan** „*hůl s ohnutým držadlem, zatímco hůl zde znamená hůl rovnou*.“³⁷

Tab. 4: Šufánek

4. Šufánek	Šufánek/šufan	žufánek/žufan	naběračka	NO	0
Hranicko (86)	78 % (67)	2 % (2)	15 % (13)	0 %	5 % (4)

Dialektismus **šufánek** je dle ČJA pojmenování „*sběračky, tj. kuchyňského náčiní určeného k nabírání tekutin*.“³⁸ Pocházejí z německého *schuofe, schuofen* — nádoba na čerpání, náběrka³⁹.

³⁶ Český jazykový atlas. [online]. Dialektologické oddělení Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i. 2012-2014 [cit. 20.3. 2023]. Dostupné z: <https://cja.ujc.cas.cz/>

³⁷ Tamtéž

³⁸ Tamtéž

³⁹ UTĚŠENÝ, Slavomír. Sběračka, naběračka, odlívka, velká lžíce, šufan, žufánek, fornefla, šeblefla, šepkela. *Naše řeč* [online], 1976, roč. 59, čís. 4. [cit. dne 20.3. 2023]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=5935>

Čtvrtý obrázek ověřoval znalost tohoto slova, které bylo uvedeno v 78 % případů. Dále respondenti uváděli slovo nezdobné **šufan** (2) či hláskoslovnou variantu **žufánek**. Ostatní se přiklonili ke spisovnému výrazu **naběračka**.

Tab. 5: *Zhlavec*

5. Zhlavec	zhlavec	záhlavec/ podhlavec	polštář/ polštářek	NO	0
Hranicko (86)	12 % (10)	3 % (3)	72 % (62)	2 % (2)	10 % (9)

Výraz **zhlavec**, který je odvozeninou od předložkového pádu (psl. **vъz-golvъje*, co je proti hlavě⁴⁰), jako označení pro polštář užílo pouze 12 % respondentů z Hranicka. Ojedinele se objevily varianty **záhlavec** a **podhlavec** (3). Z tabulky je zřejmé, že pro respondenty je typické použití spisovného slova **polštář**.

Tab. 6: *Šlauch*

6. Šlauch	šlauch	hadica	hadice	NO	0
Hranicko (86)	1 % (1)	15 % (13)	78 % (67)	0 %	6 % (5)

Posledním zkoumaným dialektismem pomocí obrázku byl **šlauch**, který je dle *Slovníku spisovného jazyka českého* (dále jen SSJČ) nářečním ekvivalentem ke slovu *hadice*.⁴¹ Je přejatý z německého *der Schlauch* – hadice, trubice (Siebenschein, 2001). Tato lexikální jednotka se objevila pouze u jednoho respondenta z Hranicka. 78 % respondentů dávalo přednost spisovnému pojmenování **hadice**. V 15 % případů respondenti uvedli nepřehlasovanou variantu **hadica**.

Doplňovací část dotazníku

V této části dotazníku byla respondenty uváděna ve větší míře slova spisovná. Pouze ve 24 % případů byla dána přednost sledovaným nářečním variantám.

⁴⁰ *Český jazykový atlas*. [online]. Dialektologické oddělení Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i. 2012-2014 [cit. 20.3. 2023]. Dostupné z: <https://cja.ujc.cas.cz/>

⁴¹ *Slovník spisovného jazyka českého* [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky. 2011. [cit. 21.3. 2023]. Dostupné z: <https://ssjc.ujc.cas.cz/>

„Jak se nazývá věc, díky které drží prádlo na šňůře?“

Tab. 7: Kramlík

7. Kramlík	kramlík	kolík/kolíček	NO	0
Hranicko (86)	21 % (18)	71 % (61)	3 % (3)	5 % (4)

Kramlík je dle *Slovníku nespisovné češtiny* (Hugo, 2006, str. 196) označení *kolíčku na prádlo* a pochází z německého slova *die Klammer* – skřípec, svorka (Siebenschein, 2001). Tímto výrazem odpovědělo celkem 21 % respondentů z Hranicka. Většina se přikláněla k používání spisovného pojmenování **kolíček/kolík**.

Jak se jmenuje pletený proutek, kterým chlapci šlehají dívky o Velikonocích?

Tab. 8: Tatar

8. Tatar	tatar	pomlázka	NO	0
Hranicko (86)	77 % (66)	13 % (11)	5 % (4)	6 % (5)

Očekávanou odpovědí byl dialektismus **tatar**. Přednost před spisovnou variantou **pomlázka** mu dalo celkem 77 % respondentů z Hranicka.

Výraz **tatar** vznikl podle ČJA „přenesením podle představy, že podobné biče z řemínků měli Tataři.“⁴²

„Když se někdo hodně nají, jaký je?“

Tab. 9: Zdutý

9. Zdutý	zdutý	nažratý	přejedený/plný/sytý	NO	0
Hranicko (86)	0 %	2 % (2)	90 % (77)	0 %	8 % (7)

Dialektismus **zdutý**, který je podle zástupců starší generace nářečním ekvivalentem ke slovu *přejedený* a jeho synonymním výrazům, se neobjevil u žádného respondenta

⁴² *Český jazykový atlas*. [online]. Dialektologické oddělení Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i. 2012-2014 [cit. 20.3. 2023]. Dostupné z: <https://cja.ujc.cas.cz/>

z Hranicka. Někteří uvedli výraz **nažratý** (2), ale jak je z tabulky zřejmé, nejvíce byla uváděna pojmenování **přejedený, plný** či **syťý**.

„Když se někdo mračí, udělá se mu na čele _____.“

Tab. 10: Kraba

10. Kraba	kraba	vráska(y)	NO	0
Hranicko (86)	0 %	85 % (73)	6 % (5)	9 % (8)

Podle ČJA je výraz **kraba** „*rodová obměna k pojmenování krab*“, které vzniklo od slova krabiti ‚vraštiti‘, krabiti se ‚stahovat se do vrásek‘.⁴³

Nářeční lexém **kraba** neuvedl žádný respondent z Hranicka, místo toho dotazovaní volili spisovný výraz **vráska(y)**.

„Co si čistíte dvakrát denně, aby neměly kazy?“

Tab. 11: Kelce

11. Kelce	kelce	keláně	zuby/chrup	NO	0
Hranicko (86)	0 %	2 % (2)	90 % (77)	0 %	8 % (7)

Očekávanou odpovědí na tuto otázku byl dialektismus **kelce**, podle *Slovníku nespisovné češtiny* (Hugo, 2006, str. 179) nářeční ekvivalent ke slovu zuby, který se neobjevil u žádného respondenta z Hranicka. Hláskoslovné varianty **keláně** uvedli celkem dva respondenti. Nejvíce dávali přednost spisovnému pojmenování **zuby/chrup**.

„Dávej pozor u toho dřeva, ať si nezadřeš/nezapíchněš _____.“

Tab. 12: Špilka/Štípka

12. Špilka/Štípka	špilka/štípka	tříška	NO	0
Hranicko (86)	0 %	97 % (83)	0 %	3 % (3)

⁴³ *Český jazykový atlas*. [online]. Dialektologické oddělení Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i. 2012-2014 [cit. 20.3. 2023]. Dostupné z: <https://cja.ujc.cas.cz/>

Nářeční lexém, který měl být doplněn v příslušném tvaru, byl **špilku/štípku**. Z tabulky je zřejmé, že respondenti z Hranicka uváděli jednoznačně spisovné pojmenování **třísku**.

Výraz **štíпка** je odvozen od pojmenování činnosti štípat dříví a výraz **špilka** od podoby výsledku z této činnosti (dřívko, tenká dřevěná tyčinka).⁴⁴

„Bratr mého otce je můj _____ a sestra mého otce je má tetka.“

Tab. 13: Ujo

13. Ujo	ujo	stréc/strýko	Strejda/strýc	NO	0
Hranicko (86)	1 % (1)	10 % (9)	88 % (76)	0 %	0 %

Nářeční výraz **ujo** je převzatý ze slovenského jazyka (Nečas, 1964) a je to ekvivalent ke spisovnému slovu *strýc*. Zástupci střední a starší generace jej uvedli ve stejném významu. V dotazníku jej uvedl pouze jeden respondent z Hranicka. Objevily se hláskoslovné varianty spisovných pojmenování *strýc/strýček*, a to **stréc/strýko** (9). Nejčastěji byly uváděny spisovné výrazy **strýc** a expresivní výraz **strejda**, respondenti uváděly oba tyto výrazy.

„Maminka mi povídá: „Nechceš si _____ lampičku, abys na to lépe viděl?“

Tab. 14: Rožnout I

14. Rožnout	rožnout	rozsvítit	NO	0
Hranicko (86)	95 % (82)	2 % (2)	1 % (1)	1 % (1)
mimo Hranicko (51)	84 % (43)	6 % (3)	6 % (3)	4 % (2)

Sloveso **rožnout** je podle ČJA etymologicky vázané na rozžhavování hořlavých hmot. Na rozsáhlém území je však doloženo i ve významu generalizovaném *rozsvítit*

⁴⁴ *Český jazykový atlas*. [online]. Dialektologické oddělení Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i. 2012-2014 [cit. 20.3. 2023]. Dostupné z: <https://cja.ujc.cas.cz/>

vůbec'.⁴⁵ Sloveso *rožnout* je obecně rozšířeno na širokém území Moravy, proto byla jeho znalost ověřována v rámci tohoto šetření.

Očekávaný nářeční výraz *rožnout* uvedlo celkem 95 % respondentů z Hranicka. Zbylí se přiklonili ke spisovnému pojmenování *rozsvítit* (2). Předpokládanou odpověď napsalo 84 % dotazovaných mimo Hranicko, lze tedy usuzovat, že je tento výraz znám i v jiných nářečních oblastech.

Část s tabulkou ověřující znalost významu a použití lexikálních jednotek

V poslední části dotazníkového šetření byl adekvátní význam sledovaného nářečního lexému uveden ve 33 % případů a ve 21 % případů byl lexém respondenty zařazen do jejich aktivní slovní zásoby.

Tab. 15: *Ringle*

15. Ringle	Znám	Správnost vysvětlení	Používám
Hranicko (86)	55 % (47)	40 % (19)	23 % (9)

Nářeční lexém *ringle* byl v dotazníku použit ve větě „*Pořádně jsem se uhodil do ringle*“ ve smyslu uhodit se do *hlavy*.

55 % respondentů z Hranicka uvedlo, že tento výraz znají, ale pouze 40 % uvedlo správný synonymní výraz *hlava*. Nejčastěji tuto lexikální jednotku vysvětlovali jako *ovoce* či *ovocný strom*, pro které je příznačný název *ryngle*. Jedná se o peckovité ovoce nejčastěji žluté barvy. 23 % dotazovaných z Hranicka uvedlo, že používá výraz pro označení *ovoce*, nikoli pro označení *hlavy*.

Tab. 16: *Ogar*

16. Ogar	Znám	Správnost vysvětlení	Používám
Hranicko (86)	80 % (69)	100 % (69)	23 % (20)

⁴⁵ *Český jazykový atlas*. [online]. Dialektologické oddělení Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i. 2012-2014 [cit. 20.3. 2023]. Dostupné z: <https://cja.ujc.cas.cz/>

Nářeční lexém **ogar** je dle ČJA pojmenování „*chlapce, nedospělé osoby mužského pohlaví zhruba do 14 let.*“⁴⁶

Adekvátní synonymní výraz napsalo 80 % respondentů z Hranicka, ale pouze 23 % jej používá v běžné komunikaci. Nejčastěji byla uváděna pojmenování **chlapec** a **kluk**.

Tab. 17: *Roba*

17. Roba	Znám	Správnost vysvětlení	Používám
Hranicko (86)	37 % (32)	59 % (19)	8 % (7)

Dle ČJA je nářeční výraz **roba** označení „*dospělé osoby ženského pohlaví.*“⁴⁷

Celkem 32 % respondentů z Hranicka uvedlo, že výraz znají, ale adekvátní synonymní výraz se objevil jen v 59 % odpovědí. Nejčastěji respondenti uváděli, že se jedná o **práci** či **oblečení**, čili zde došlo k záměně slov **roba** a **robota** či **róba**. Nářeční lexém **roba** jako označení **ženy** používá celkem 8 % respondentů z Hranicka v běžné řeči.

Tab. 18: *Butylka*

18. Butylka	Znám	Správnost vysvětlení	Používám
Hranicko (86)	6 % (5)	100 % (5)	2 % (2)

Nářeční lexém **butylka** je dle *Slovníku nářečí českého jazyka* nářečním ekvivalentem k pojmenováním *sklenice* či *skleněná láhev*.⁴⁸ Podle zástupců střední generace se může jednat i o *placatku*.

U respondentů z Hranicka se očekávaný nářeční výraz objevil pouze v 6 % případech. Vzhledem k tomu, že se jedná o obecně české slovo⁴⁹, je tento výsledek překvapivý. Tento

⁴⁶ *Český jazykový atlas*. [online]. Dialektologické oddělení Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i. 2012-2014 [cit. 20.3. 2023]. Dostupné z: <https://cja.ujc.cas.cz/>

⁴⁷ Tamtéž

⁴⁸ *Slovník nářečí českého jazyka* [online] (2011–2015). © 2016–, Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., dialektologické oddělení. [cit. 20.3. 2023]. Dostupné z: <https://sncj.ujc.cas.cz/>

⁴⁹ *Slovník spisovného jazyka českého* [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky. 2011. [cit. 21.3. 2023]. Dostupné z: <https://ssjc.ujc.cas.cz/>

dialektismus používá v běžné komunikaci 2 % respondentů z Hranicka. Nejčastěji uváděli, že se jedná o **láhev, flašku** či **placatku**.

Tab. 19: *Konoupek*

19. Konoupek	Znám	Správnost vysvětlení	Používám
Hranicko (86)	5 % (4)	100 % (4)	2 % (2)

Zástupci starší generace pro výraz **konoupek** uvedli označení *člověka, který zlobí, neposlouchá, dělá, co nemá*. Dle *Slovníku nespisovné češtiny* (Hugo, 2006, str. 191) též výraz **konópek** označuje *mladíka*.

Tento dialektismus se objevil u respondentů z Hranicka pouze v 6 % případech. Tento výraz v běžné komunikaci používá 2 % respondentů. Mezi přijatelnými odpověďmi se vyskytovala pojmenování **rošťák, darebák** či **lump**.

Tab. 20: *Cap*

20. Cap	Znám	Správnost vysvětlení	Používám
Hranicko (86)	22 % (19)	100 % (19)	10 % (9)

Dle ČJA je **cap** označením pro *kozla, samice kozy domácí*.⁵⁰

Celkem u 22 % respondentů z Hranicka byla prokázána znalost tohoto dialektismu a 10 % tento nářeční výraz používá.

Tab. 21: *Teřich*

21. Teřich	Znám	Správnost vysvětlení	Používám
Hranicko (86)	0 %	0 %	0 %

Nářeční výraz **teřich** je dle SSJČ zastaralým nářečním označením pro *břicho*.⁵¹

⁵⁰ *Český jazykový atlas*. [online]. Dialektologické oddělení Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i. 2012-2014 [cit. 20.3. 2023]. Dostupné z: <https://cja.ujc.cas.cz/>

⁵¹ *Slovník spisovného jazyka českého* [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky. 2011. [cit. 21.3. 2023]. Dostupné z: <https://ssjc.ujc.cas.cz/>

Jak je z tabulky zřejmé, tento dialektismus nebyl znám žádnému z dotazovaných.

Tab. 22: *Pernica*

22. Pernica	Znám	Správnost vysvětlení	Používám
Hranicko (86)	20 % (17)	76 % (13)	6 % (5)

Pernice nebo také nepřehlasovaný výraz **pernica** je v ČJA uváděn jako „označení pro květináč, tj. okrouhlou hliněnou nádobu na pěstování květin.“⁵²

Adekvátní synonymní výraz se objevil u 20 % respondentů a 6 % tento výraz používá v běžné mluvě.

Tab. 23: *Škarpa*

23. Škarpa	Znám	Správnost vysvětlení	Používám
Hranicko (86)	79 % (68)	100 % (68)	60 % (52)
mimo Hranicko (51)	88 % (45)	100 % (45)	61 % (31)

Výraz **škarpa** je dle ČJA nářeční ekvivalent pro *příkop u cesty*⁵³ a podle údajů z nářeční mapy ČJA je tento lexém rozšířený i do jiných lokalit. Nasvědčuje tomu i znalost tohoto lexému respondenty mimo Hranicko.

Celkem 79 % respondentů z Hranicka uvedlo adekvátní synonymní výraz. Někteří respondenti uváděli rodovou variantu **příkopa**. 60 % uvedlo, že tento dialektismus zařazují do své aktivní slovní zásoby. U dotazovaných mimo Hranicko se adekvátní synonymní výrazy objevily v 88 % případů a v 61 % případů respondenti uvedli, že tento dialektismus aktivně používají. Vyskytla se pojmenování jako **příkop** či **příkop u silnice** nebo **díra u cesty na odtok vody**.

⁵² *Český jazykový atlas*. [online]. Dialektologické oddělení Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i. 2012-2014 [cit. 20.3. 2023]. Dostupné z: <https://cja.ujc.cas.cz/>

⁵³Tamtéž

Tab. 24: Pútec

24. Pútec	Znám	Správnost vysvětlení	Používám
Hranicko (86)	0 %	0 %	0 %

Pútec, někdy také **poutec** je v ČJA uvedeno jako označení „*pěšinky, úzké mezery mezi rozčísnutými vlasy*.“⁵⁴

Jak je z tabulky patrné, tento dialektismus respondentům z Hranicka není znám.

Tab. 25: Švunk

25. Švunk	Znám	Správnost vysvětlení	Používám
Hranicko (86)	3 % (3)	100 % (3)	0 %

Výraz **švunk** je dle SSJČ užíváno pro označení *švihu* či *rychlosti* a je řazeno do obecné češtiny.⁵⁵ Toto pojmenování je převzato z německého *der Schwung* – máchnutí, rozmach, švih (Siebenschein, 2001).

Adekvátní synonymní výraz se vyskytl ve 3 % odpovědí respondentů z Hranicka, žádný z nich jej však nezařadil do své aktivní slovní zásoby, což je překvapivý výsledek. Respondenti uváděli, že se jedná o nářeční ekvivalent ke slovu **rychle** a **švih**.

Tab. 26: Zákruta

26. Zákruta	Znám	Správnost vysvětlení	Používám
Hranicko (86)	63 % (54)	100 % (54)	17 % (15)

Nářeční lexém **zákruta** je dle ČJA nářečním ekvivalentem pro „*zátáčku, tj. ohyb cesty, který vznikl od slovesa zakroutit*.“⁵⁶

⁵⁴ *Český jazykový atlas*. [online]. Dialektologické oddělení Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i. 2012-2014 [cit. 20.3. 2023]. Dostupné z: <https://cja.ujc.cas.cz/>

⁵⁵ *Slovník spisovného jazyka českého* [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky. 2011. [cit. 21.3. 2023]. Dostupné z: <https://ssjc.ujc.cas.cz/>

⁵⁶ *Český jazykový atlas*. [online]. Dialektologické oddělení Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i. 2012-2014 [cit. 20.3. 2023]. Dostupné z: <https://cja.ujc.cas.cz/>

Celkem 63 % respondentů z Hranicka napsalo adekvátní synonymní výraz, a to **zatăčka** či **ohyb**. 17 % respondentů tento dialektismus používá v běžné komunikaci.

Tab. 27: Na kant

27. Na kant	Znám	Správnost vysvětlení	Používám
Hranicko (86)	10 % (9)	100 % (9)	5 % (4)

Dle *Slovníku nespisovné češtiny* (Hugo, 2006, str. 174) slovo **kanta** znamená *okraj* či *hrana*. Výraz je odvozen z německého *die Kante* – hrana, okraj, bok (Siebenschein, 2001). Zástupci střední a starší generace jej uvedli jako rodovou variantu slova **kanta** ve spojení **na kant**, tedy na bok.

Adekvátní synonymní výrazy se vyskytly v 10 % respondentů z Hranicka. U 5 % se nachází v aktivní slovní zásobě. Uváděna byla spojení **na bok** či **na hranu**.

Tab. 28: Lochna

28. Lochna	Znám	Správnost vysvětlení	Používám
Hranicko (86)	22 % (19)	100 % (19)	9 % (8)

Slovník nespisovné češtiny (Hugo, 2006, str. 218) uvádí k výrazu **lochna** pojmenování *díra*. Nářeční lexém pochází z německého *das Loch* – díra (Siebenschein, 2001).

22 % dotazovaných z Hranicka napsalo k dialektismu synonymní výraz **díra** a celkem 9 % respondentů tento dialektismus používá v běžné komunikaci.

Tab. 29: Krupón

29. Krupón	Znám	Správnost vysvětlení	Používám
Hranicko (86)	21 % (18)	6 % (1)	0 %

Zástupci starší generaci uváděli nářeční lexém **krupón** jako označení *kůže*, SSJČ uvádí výraz **krupon** jako „*jadrnou část kůže nebo usně*.“⁵⁷ Jedná se tedy spíše o **zvířecí kůži**.

Celkem 21 % respondentů z Hranicka uvedlo, že daný výraz zná, ale pouze jeden uvedl že se jedná o *kůži*. Nejčastěji respondenti uváděli **kupón** nebo **opečený chléb do polévky**. Došlo tedy k záměně slov *kupón* a *krutón* se sledovaným dialektismem.

Tab. 30: Rychna

30. Rychna	Znám	Správnost vysvětlení	Používám
Hranicko (86)	23 % (20)	100 % (20)	14 % (12)

Výraz **rychna** je dle Slovníku nespisovné češtiny (Hugo, 2006, str. 330) nářeční ekvivalent ke slovu *smrad*. Vznikl z německého *riechen – být cítit, zapáchat*. (Siebenschein, 2001). Zástupci starší generace tento lexém používají ve významu *silný zápach*.

U tohoto dialektismu napsalo 23 % respondentů z Hranicka adekvátní synonymní výraz, nejčastěji bylo uváděno spojení „*že něco smrdí*“ a pojmenování **smrad** či **zápach**. Celkem 14 % respondentů uvedlo, že tento dialektismus se nachází v jejich aktivní slovní zásobě.

Tab. 31: Cumel

31. Cumel	Znám	Správnost vysvětlení	Používám
Hranicko (86)	92 % (79)	100 % (79)	49 % (42)
mimo Hranicko (51)	71 % (36)	100 % (36)	43 % (22)

Dle ČJA je nářeční výraz **cumel** označením především pro *dudlík*, *od slova slovesa cumlat* a jedná se o obecně české slovo. Jelikož tento lexém původně označoval „*kousek*

⁵⁷ *Slovník spisovného jazyka českého* [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky. 2011. [cit. 21.3. 2023]. Dostupné z: <https://ssjc.ujc.cas.cz/>

*stočeného plátina s kaší, piškotem*⁵⁸, vyskytuje se tento výraz přeneseně jako označení pro sladkost, ale ČJA tento význam neuvádí. Dle údajů z nářeční mapy ČJA je zřejmé, že je tento lexém rozšířen i do jiných lokalit. Z tabulky lze vidět, že je tento lexém známý také respondentům z oblastí mimo Hranicko.

Adekvátní synonymní výraz použilo 92 % respondentů, častěji se vyskytovalo synonymum **dudlík**, které používá v běžné komunikaci 49 % respondentů. Odpovědi typu **sladkost**, **bonbon** nebo **něco sladkého** se vyskytovaly také, ale nebyly brány jako adekvátní. U respondentů mimo Hranicko se vyskytovalo pouze synonymum **dudlík**, a to v 71 % případů. Aktivní užívání zkoumaného dialektismu uvedlo 43 % dotazovaných.

Tab. 32: Šťukat

32. Šťukat	Znám	Správnost vysvětlení	Používám
Hranicko (86)	85 % (73)	100 % (73)	37 % (32)

Šťukat či šťuknout je podle SSJČ označení pro sloveso *škytat*.⁵⁹ V dotazníku byl výraz uveden ve větě „*Je několik způsobů, jak přestat šťukat.*“

Tento nářeční lexém byl mezi respondenty z Hranicka známý, jak je zřejmé z tabulky, objevil se v 85 %, ale v běžné komunikaci jej používá jen 37 %.

Tab. 33: Zapacknout

33. Zapacknout	Znám	Správnost vysvětlení	Používám
Hranicko (86)	90 % (77)	100 % (77)	40 % (34)

Dle ČJA nese nářeční výraz **zapacknout** význam „*narazit o něco nohou při chůzi nebo běhu.*“⁶⁰ V dotazníku bylo použito spojení „*zapacknout o něco*“.

⁵⁸ *Český jazykový atlas*. [online]. Dialektologické oddělení Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i. 2012-2014 [cit. 20.3. 2023]. Dostupné z: <https://cja.ujc.cas.cz/>

⁵⁹ *Slovník spisovného jazyka českého* [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky. 2011. [cit. 21.3. 2023]. Dostupné z: <https://ssjc.ujc.cas.cz/>

⁶⁰ *Český jazykový atlas*. [online]. Dialektologické oddělení Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i. 2012-2014 [cit. 20.3. 2023]. Dostupné z: <https://cja.ujc.cas.cz/>

Známost tohoto dialektu byla také mezi respondenty z Hranicka pozitivní. Celkem v 90 % případů se nacházel adekvátní synonymní výraz. Tento výraz používá v běžné mluvě 40 %. Ve dvou případech byla k tomuto lexému připsána také varianta **opacknout**, která se rovněž vyskytuje v oblasti Hranicka a okolí.

Tab. 34: *Petat*

34. Petat	Znám	Správnost vysvětlení	Používám
Hranicko (86)	47 % (40)	100 % (40)	16 % (14)

Dialektismus **petat** byl zástupci střední a straší generace uveden s významem *rychle utíkat/běžet* či *pospíchat*.

Adekvátní synonymní výraz byl uveden u 47 % odpovědí respondentů z Hranicka a 16 % tento dialektismus zařadilo do své aktivní slovní zásoby. Mezi adekvátními odpověďmi byly uváděny výrazy (**rychle**) **běžet**, **utíkat** či **pospíchat**.

Tab. 35: *Zavazet*

35. Zavazet	Znám	Správnost vysvětlení	Používám
Hranicko (86)	97 % (83)	100 % (83)	92 % (79)
mimo Hranicko (51)	80 % (41)	100 % (41)	75 % (38)

Podle ČJA je sloveso **zavazet** nářečním ekvivalentem slovesa „*překážet, tj. stát někomu nebo něčemu v cestě, zvláště při nějakém pohybu nebo činnosti*.“⁶¹ Dle údajů z nářeční mapy ČJA je tento lexém rozšířen i v jiných oblastech, což dokládá i procento znalosti tohoto lexému u respondentů mimo Hranicko.

Z tabulky je zřejmé, že tento dialektismus zná mnoho dotazovaných respondentů z Hranicka (97 %) a také jej celkem 92 % respondentů používá v běžné komunikaci. Dotazovaní mimo Hranicko odpovědělo adekvátním synonymem v 80 % případů. Do

⁶¹ *Český jazykový atlas*. [online]. Dialektologické oddělení Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i. 2012-2014 [cit. 20.3. 2023]. Dostupné z: <https://cja.ujc.cas.cz/>

aktivní slovní zásoby zařadilo zkoumaný dialektismus 75 % respondentů. Mezi adekvátními odpověďmi se nacházela spojení **překážet někomu, bránit někomu ve výhledu, být přebytečný** či **stát někomu v cestě**.

Tab. 36: Rožnout 2

36. Rožnout	Znám	Správnost vysvětlení	Používám
Hranicko (86)	99 % (85)	100 (85)	93 % (80)

Dialektismus **rožnout** byl již zkoumán v doplňovací části, viz zkoumaná lexikální jednotka číslo 14. Tento lexém byl zařazen ještě jednou do šetření. Důvodem bylo ověření, zda spadá do aktivní či pasivní slovní zásoby.

Jak je z tabulky patrné, adekvátní synonymní výraz **rozsvítit** byl nalezen v 99 % případech, a celkem u 93 % respondentů z Hranicka se tento výraz nachází v aktivní slovní zásobě.

Tab. 37: Šponovat

37. Šponovat	Znám	Správnost vysvětlení	Používám
Hranicko (86)	65 % (56)	100 % (56)	40 % (34)

Dle SSJČ označuje dialektismus **šponovat** sloveso *napínat* či *natahovat*.⁶² Výraz je převzatý z německého *spannen* se stejným významem (Siebenschein, 2001).

Celkem 65 % respondentů z Hranicka uvedlo adekvátní synonymní výraz a 61 % tento lexém používá v běžné mluvě.

Tab. 38: Nasísat

38. Nasísat	Znám	Správnost vysvětlení	Používám
Hranicko (86)	43 % (37)	100 % (37)	19 % (16)

⁶² *Slovník spisovného jazyka českého* [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky. 2011. [cit. 21.3. 2023]. Dostupné z: <https://ssjc.ujc.cas.cz/>

Nářeční lexém **nasísat** je dle ČJA ekvivalentem pro spisovný výraz „*nahlížet, např. oknem do místnosti nebo pod pokličku.*“⁶³ V šetření bylo použito ve spojení „*nasísat tam.*“

Ve 43 % odpovědí respondentů z Hranicka se objevila adekvátní synonyma. Tento nářeční výraz se nalézá ve 19 % případů v aktivní slovní zásobě. Adekvátní odpovědi, které se objevovaly nejčastěji, byly **nakouknout, podívat se** či **nahlédnout**.

Tab. 39: *Dulit*

39. Dulit	Znám	Správnost vysvětlení	Používám
Hranicko (86)	14 % (12)	100 % (12)	8 % (7)

Výraz **dulit** byl v šetření použit ve spojení „*dulit pít*“, zástupci starší generaci tomuto výrazu přiřazují význam *vypít*.

Celkem 14 % respondentů uvedlo adekvátní odpověď a 8 % tento dialektismus používá v běžné komunikaci. Nejčastěji byly uváděny odpovědi **vypít** a **pít**.

Tab. 40: *Chrámat/chromat*

40. Chrámat/chromat	Znám	Správnost vysvětlení	Používám
Hranicko (86)	2 % (2)	100 % (2)	1 % (1)

Dle ČJA nese nářeční výraz **chrámat/chromat** význam „*kulhat, tj. chodit tak, že se váha těla nepřenáší stejnoměrně na obě nohy.*“⁶⁴ V dotazníku byly uvedeny oba lexémy s hláskoslovnou obměnou základu chrám-/chrom-.

Jak je z tabulky patrné, k tomuto lexému byl uveden adekvátní synonymní výraz pouze 2 % respondentů z Hranicka, a to **kulhat**, kdy pouze jeden jej používá v každodenní komunikaci.

⁶³ *Český jazykový atlas*. [online]. Dialektologické oddělení Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i. 2012-2014 [cit. 20.3. 2023]. Dostupné z: <https://cja.ujc.cas.cz/>

⁶⁴ Tamtéž

Tab. 41: Kudlit

41. Kudlit	Znám	Správnost vysvětlení	Používám
Hranicko (86)	52 % (45)	89 % (40)	37 % (32)

Výraz **kudlit** je dle ČJA nářeční ekvivalent ke slovnímu spojení *tahat za vlasy*.⁶⁵

52 % respondentů z Hranicka označilo, že tento dialektismus zná, ale pouze 89 % uvedlo adekvátní synonymní výraz. Adekvátní odpovědi tvořila spojení **tahat za vlasy**, **tahat při česání** či **tahat vlasy hřebenem**. Synonyma, která nemohla být přijata za správná, byla nejčastěji **spořit**, **shromažďovat**. Příčinou nejspíše bylo zaměnění slov *škudlit* se zkoumaným **kudlit**. Výraz **kudlit** v jeho správném významu zařadilo do své aktivní slovní zásoby celkem 37 % respondentů.

Tab. 42: Chlámat se

42. Chlámat se	Znám	Správnost vysvětlení	Používám
Hranicko (86)	100 % (86)	100 % (86)	78 % (67)

Význam nářečního lexému **chlámat se** je podle SSJČ přiřazován ke slovesu *hlasitě se smát*.⁶⁶

Jak je z tabulky zřejmé, tento lexém je známý mezi všemi respondenty z Hranicka. Jako adekvátní odpovědi byly přijaty výrazy **smát se**, **smát se nahlas** či **hodně se smát**. 78 % respondentů z Hranicka tento dialektismus používá v běžné mluvě.

Tab. 43: Hodit čučku

43. Hodit čučku	Znám	Správnost vysvětlení	Používám
Hranicko (86)	27 % (23)	39 % (9)	1 % (1)

⁶⁵ *Český jazykový atlas*. [online]. Dialektologické oddělení Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i. 2012-2014 [cit. 20.3. 2023]. Dostupné z: <https://cja.ujc.cas.cz/>

⁶⁶ *Slovník spisovného jazyka českého* [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky. 2011. [cit. 21.3. 2023]. Dostupné z: <https://ssjc.ujc.cas.cz/>

Slovník nespisovné češtiny (Hugo, 2006, str. 91) uvádí tento frazém jako nářeční ekvivalent k výrazu *podívat se*. Frazém **hodit čučku** používají zástupci starší a střední generace ve stejném významu.

Jak lze z tabulky vidět, 27 % respondentů z Hranicka uvedlo, že tento frazém znají, ale pouze 39 % respondentů uvedlo adekvátní synonymní výraz. Nejčastěji se objevovala odpověď, že se jedná o synonymum ke slovu **spadnout**. Frazém ve významu **podívat se** používá v běžné mluvě pouze jeden respondent z Hranicka.

Tab. 44: *Dřín*

44. Dřín	Znám	Správnost vysvětlení	Používám
Hranicko (86)	3 % (3)	0 %	0 %

Dle ČJA je výraz **dřín** nářečním pojmenováním pro *modřín*, tj. pro jehličnatý strom s jemnými jehlicemi ve svazečcích (rod *Larix*).⁶⁷

Ačkoliv 3 % respondentů z Hranicka uvedlo, že tento výraz znají, nikdo neuvedl adekvátní synonymní výraz **modřín**. Respondenti uváděli, že se jedná o **keř**, což není význam dialektismu **dřín**, ale botanický název „*velkého keře rozkvétajícího před olistěním maličkými žlutými kvítky a dávajícího jedlé plody*.“⁶⁸ Jedná se tedy o jiné typy dřevin.

Tab. 45: *Haluz*

45. Haluz	Znám	Správnost vysvětlení	Používám
Hranicko (86)	86 % (74)	69 % (51)	53 % (46)
mimo Hranicko (51)	86 % (44)	93 % (41)	64 % (33)

⁶⁷ *Český jazykový atlas*. [online]. Dialektologické oddělení Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i. 2012-2014 [cit. 20.3. 2023]. Dostupné z: <https://cja.ujc.cas.cz/>

⁶⁸ *Slovník spisovného jazyka českého* [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky. 2011. [cit. 21.3. 2023]. Dostupné z: <https://ssjc.ujc.cas.cz/>

Výraz **haluz** je dle ČJA název pro „*větev, část stromu vyrůstající z kmene*.“ Etymologicky vznikl tento výraz z psl. **galoza – holý, holá větev*.⁶⁹ Z údajů z nářeční mapy ČJA lze vyvodit, že je tento lexém rozšířen i do jiných oblastí. U respondentů mimo Hranicko se znalost tohoto lexému prokázala.

86 % respondentů z Hranicka a 86 % dotazovaných mimo Hranicko uvedlo, že dialektismus **haluz** znají, ale jen 69 % a v druhém případě 93 % uvedlo adekvátní synonymní výraz **větev**. 53 % respondentů z Hranicka a 64 % mimo Hranicko jej v tomto významu používá v běžné mluvě. Dalšími velice častými odpověďmi byla pojmenování **štěstí**, **náhoda** či spojení **šťastná náhoda**, které ale ČJA neuvádí jako synonyma přiřazované nářečnímu výrazu, který byl sledován. V tomto významu se podle Slovníku nespisovné češtiny (Hugo, 2006, str. 145) jedná o výrazy slangové.

Tab. 46: *Janek*

46. Janek	Znám	Správnost vysvětlení	Používám
Hranicko (86)	19 % (16)	31 % (5)	3 % (3)

Dle ČJA nářeční výraz **janek** je nářečním pojmenováním pro výraz „*křemenáč*, tj. „*hřib s červeně oranžovým kloboukem a s tuhým hnědě skvrnitým třeněm*.“ Vznikl „*přenesením významu ‚hloupý Honza‘ (snad podle nápadné neochranné barvy klobouku)*.“⁷⁰ Zkoumaný výraz byl do šetření uveden ve větě „*Janek se schovával pod listy*.“

Jak je z tabulky patrné, 19 % respondentů z Hranicka uvedlo, že tento výraz znají, ale jen 31 % uvedlo adekvátní synonymní výraz. Respondenti usuzovali, že se jedná o vlastní jméno **Honza**. Někteří uváděli, že jde o **houbu** nebo **hřib**. Vzhledem k charakteristice zkoumaného lexému byly tyto odpovědi vyhodnoceny jako adekvátní. Konkrétní pojmenování **křemenáč** nevedl nikdo. Celkem v 3 % případů bylo uvedeno, že je dialektismus **janek** používaný v běžné mluvě jako nářeční pojmenování.

⁶⁹ *Český jazykový atlas*. [online]. Dialektologické oddělení Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i. 2012-2014 [cit. 20.3. 2023]. Dostupné z: <https://cja.ujc.cas.cz/>

⁷⁰ Tamtéž

Tab. 47: Kravičky

47. Kravičky	Znám	Správnost vysvětlení	Používám
Hranicko (86)	2 % (2)	100 % (2)	0 %

Nářeční výraz **kravička** uvádí ČJA jako pojmenování *jedlé houby ryzce pravého*. **Kravička** je metonymické deminutivní pojmenování s motivací podle mléčné tekutiny, kterou houba obsahuje.⁷¹ V šetření byl tento výraz zasazen do věty „*V lese rostly kravičky*.“

K tomuto výrazu přiřadili dva respondenti z Hranicka synonymum **houba**, což vzhledem k povaze výrazu bylo bráno jako adekvátní odpověď. Pojmenování **ryzec pravý** nevedl nikdo. Žádný respondent nevedl, že tento dialektismus užívá v každodenní komunikaci.

Tab. 48: Májíček

48. Májíček	Znám	Správnost vysvětlení	Používám
Hranicko (86)	37 % (32)	94 % (30)	26 % (22)

Dle ČJA je výraz **májíček** nářečním ekvivalentem k pojmenování „*smetánky obecné (lékařské) – Taraxacum officinale*. Jde o „*nízkou vytrvalou bylinu s přízemní růžicí listů, s úborem žlutých květů a se silným kořenem, obsahující mléčně bílou šťávu ve všech částech*.“ Dialektismus **májíček** vznikl „*přenesením deminutiva od máj ‚květen‘ podle období květu*.“⁷²

Celkem 37 % respondentů z Hranicka napsalo adekvátní synonymní výraz, a to **pampeliška** či **listy pampelišky**. Jako neadekvátní odpovědi uváděli respondenti pojmenování **máj**. 26 % dotazovaných z Hranicka zařadilo výraz **májíček** v jeho pravém významu do své aktivní slovní zásoby.

⁷¹ Český jazykový atlas. [online]. Dialektologické oddělení Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i. 2012-2014 [cit. 20.3. 2023]. Dostupné z: <https://cja.ujc.cas.cz/>

⁷² Tamtéž

Závěr

Cílem této bakalářské práce bylo prozkoumat současný slovník běžné mluvy mladší generace na Hranicku a zjistit pomocí dotazníkového šetření, zda respondenti znají významy vybraných dialektismů hranického nářečního úseku a zda je používají v běžné komunikaci. Dalším záměrem bylo prověřit, jaký vliv bude mít způsob dotazování na respondenty při vyvozování významu nářečního prvku, a také zjistit, zda jsou konkrétní nářeční slova známá i osloveným respondentům z jiných lokalit. Výsledky dotazníkového šetření přinesly jasné odpovědi na položené výzkumné otázky (viz níže).

Z analýzy dotazníku vyplynulo, že znalost významů konkrétních nářečních lexémů respondenty mladé generace byla nízká. Nejméně úspěšná byla doplňovací část dotazníku, kde byl očekávaný nářeční lexém uváděn pouze ve 24 % případů. Respondenti se spíše přikláněli ke spisovným variantám. U výrazů *zduťý*, *kraba*, *kelce* a *špilky* dokonce nikdo neuvedl nářeční variantu, viz Tab. 9 na str. 27, Tab. 10 na str. 28, Tab. 11 na str. 28 a Tab. 12 na str. 28. Pouze u výrazů *tatar* a *rožnout* respondenti volili nářeční variantu. Důvod příklonění se k dialektismu *tatar* mohl být ten, že se jedná o věc spojenou s lidovým zvykem, který v současnosti ještě nevymizel. Sloveso *rožnout* je obecně rozšířeno na širokém území Moravy a jeho znalost tedy byla očekávána a potvrzena. Místo dialektismu *ujo*, volili respondenti kromě spisovné varianty také nářeční hláskoslovné varianty *stréc/strýko*, viz Tab. 13 na str. 29.

Naopak nejvyšší úspěšnost vykazovalo dotazování s vyobrazením označovaných předmětů. Respondenti často dávali přednost nářečním variantám, a to konkrétně ve 45 % případů. Výjimkou byly dialektismy *zhlavec* a *šlauch*, kde se respondenti přikláněli k variantám spisovným. Nutné je ještě zmínit, že několikrát byl uveden hláskoslovný dialektismus místo lexikálního, např. u zkoumaného lexému *šlauch* se objevila nepřehlasovaná varianta *hadica*, viz Tab. 6 na str. 26. Hláskoslovný dialektismus byl zaznamenán i u uváděného významu *příkopa* k lexému *škarpa*, viz Tab. 23 na str. 33.

Způsob dotazování v těchto dvou částech dotazníku mohl mít určitý vliv na respondenty při uvádění dialektismů. Důvodem mohl být kontext. Při spojování pojmů s obrázkem na něj respondenti vázáni nebyli, a mohli proto volit spíše nářeční lexémy. Ve

druhé části dotazníku byli vázáni na kontext vět, které byly spisovné. Použití nespisovného nářečního slova tedy mohlo u respondentů budít dojem nesrozumitelnosti či neformálnosti celkového významu vět.

V poslední části dotazníku bylo 9 dialektismů uvedeno ve větě a ostatní izolovaně. V této části bylo ve 33 % případů sledováno adekvátní přiřazení významu k nářečnímu lexému. Respondenti často uváděli chybné významy jak u slov izolovaných, tak i u použitých ve větě. Např. nářeční lexém *ringle* byl použit v modelové větě „*Pořádně jsem se uhodil do ringle.*“, přesto respondenti uváděli, že se jednalo o ovoce, viz Tab. 15 na str. 30, které nezapadalo do kontextu věty. Podobně tomu bylo u lexému *janek*, viz Tab. 46 na str. 43, kdy dotazovaní uváděli, že se jednalo o vlastní jméno Honza. Zkoumaný dialektismus byl uveden ve větě „*Janek se schovával pod listy.*“ Důvodem mohlo být umístění lexému na začátek věty, což způsobilo, že mu bylo přisuzováno vlastní jméno Honza. Často docházelo, možná nepozorností, ke špatné interpretaci slov, např. u nářečního výrazu *roba* respondenti uváděli, že se jedná o oblečení (róba) nebo o práci (robota).

Dále z analýzy dotazníků vyplynulo, že pouze 21 % respondentů zařadilo nářeční slova, u kterých byla znalost významu prokázána, do své aktivní slovní zásoby, viz např. Tab. 16 na str. 30 nebo Tab. 26 na str. 34. Respondenty nejvíce aktivně používané výrazy byly *škarpa*, *zavazet*, *rožnout*, *chlámat se* a *haluz*. Naopak u lexémů jako např. *butylka* či *švunk*, které jsou řazeny do obecné češtiny (SSJČ), nebyla vysoká míra aktivního užití v běžné komunikaci prokázána, viz Tab. 18 na str. 31 a Tab. 25 na str. 34.

U konkrétních nářečních slov *škarpa*, *cumel*, *rožnout*, *zavazet* a *haluz* byla pozorována znalost u oslovených respondentů mimo oblast Hranicka. Z výsledných dat korespondujících s nářečními mapami nacházejícími se v ČJA vyplynulo, že jsou tato slova známá a používaná nejen v mikroregionu Hranicko, ale i v jiných oblastech. Obyvatelé Hranicka je vnímají jako nářeční, ačkoli nejsou striktně omezena na tento mikroregion.

Seznam používaných zkratek

0	nulová odpověď
apod.	a podobně
ČJA	Český jazykový atlas
např.	například
NO	neadekvátní odpověď
psl.	praslovansky
SLŠ	Střední lesnická škola
SSJČ	Slovník spisovného jazyka českého
str.	strana
střmor.	středomoravské
tj.	to jest
tzv.	tak zvaně
vých.	východní
záp.	západní

Seznam použitých informačních zdrojů

BĚLIČ, Jaromír. *Nástin české dialektologie*, 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1972.

BĚLIČ, Jaromír. *Přehled nářečí českého jazyka*, 2. Praha: Univerzita Karlova, 1988.

BĚLIČ, Jaromír. *Vznik hovorové češtiny a její poměr k češtině spisovné*. In Havránek, B. ad. (eds.), *Československé přednášky pro IV. Mezinárodní sjezd slavistů v Moskvě*, 1958, 59–71.

CUŘÍN, František. *Vývoj českého jazyka a dialektologie*, 2. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1971

ČERMÁKOVÁ, Gabriela. *Současný stav podkrkonošského nářečí*. Brno, 2021. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta. Vedoucí práce Adam VEŘMIŘOVSKÝ

Český jazykový atlas. [online]. Dialektologické oddělení Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i. 2012-2014 [cit. 20.3. 2023]. Dostupné z: <https://cja.ujc.cas.cz/>

HAVRÁNEK, Bohuslav. *Nářečí česká*. In *Československá vlastivěda 3, Jazyk*, 1934, 84–218.

HAVRÁNEK, Bohuslav. *Úkoly spisovného jazyka a jeho kultura*. In Havránek, B. & M. Weingart (eds.), *Spisovná čeština a jazyková kultura*, 1932, 32–84.

HUBÁČEK, Jaroslav, KRČMOVÁ, Marie. *Sociolekt*. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy — Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. 2017 [cit. 1.2. 2023]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/SOCIOLEKT#slang>

HUGO, Jan. *Slovník nespisovné češtiny: argot, slangy a obecná mluva od nejstarších dob po současnost : historie a původ slov*. 4. rozšířené vydání. Praha: Maxdorf, [2006]. ISBN 978-80-7345-647-4.

KLOFEROVÁ, Stanislava. *Dialekt*. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy — Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. 2017 [cit. 14.2. 2023]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/DIALEKT>

KLOFEROVÁ, Stanislava. *Východomoravská nářeční skupina*. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy — Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. 2017 [cit. 5.12. 2022]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/V%C3%9DCHODOMORAVSK%C3%81%20N%C3%81%C5%98E%C4%8CN%C3%8D%20SKUPINA>

KRČMOVÁ, Marie, CHLOUPEK, Jan. *Národní jazyk*. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy — Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. 2017 [cit.

31.1. 2023]. Dostupné z:

<https://www.czechency.org/slovník/N%C3%81RODN%C3%8D%20JAZYK#m%C4%9Bstsk%C3%A1%20mluva>

KRČMOVÁ, Marie. *Profesní mluva*. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy — Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. 2017 [cit. 1.2. 2023]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/PROFESN%C3%8D%20MLUVA>

Město hranice: *Historie města* [online]. Město Hranice: @2017 [cit. 28.12. 2022]. Dostupné z <https://www.mesto-hranice.cz/clanky/historie-mesta>

Město Hranice: *O městě* [online]. Město Hranice: @2017 [cit. 28.12. 2022]. Dostupné z: <https://www.mesto-hranice.cz/o-meste>

Mikroregion Hranicko [online]. [cit. 18.3. 2023]. Dostupné z: <https://www.regionhranicko.cz/mikroregion-hranicko>

NEBESKÁ, Iva. *Spisovná čeština*. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy — Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. 2017 [cit. 1.2. 2023]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/SPISOVN%C3%81%20%C4%8CE%C5%A0TINA>

NEČAS, Jaroslav a Miloslav KOPECKÝ. *Slovensko-český a česko-slovenský slovník rozdílných výrazů*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1964.

SIEBENSCHN, Hugo. *Německo-český slovník: Deutsch-tschechisches Wörterbuch / Hugo Siebenschne ...[et al.]. [Díl] 2*. Velehrad: ICK – Ráček, 2001. ISBN 8085266059.

SIEBENSCHN, Hugo. *Německo-český slovník: Deutsch-tschechisches Wörterbuch / Hugo Siebenschne ...[et al.]. [Díl] 1*. Velehrad: ICK – Ráček, 2001. ISBN 8085266059.

Slovník nářečí českého jazyka [online] (2011–2015). © 2016–, Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., dialektologické oddělení. [cit. 20.3. 2023]. Dostupné z: <https://snj.ujc.cas.cz/>

Slovník spisovného jazyka českého [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky. 2011. [cit. 21.3. 2023]. Dostupné z: <https://ssjc.ujc.cas.cz/>

ŠIPKOVÁ, Milena. *Interdialekt*. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy — Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. 2017 [cit. 1.2. 2023]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/INTERDIALEKT>

UTĚŠENÝ, Slavomír. *Sběračka, naběračka, odlívka, velká lžíce, šufan, žufánek, fornefla, šeblefla, šepkela. Naše řeč* [online], 1976, roč. 59, čís. 4. [cit. 20.3. 2023]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=5935>

Seznam příloh

Příloha 1 – ukázka dotazníku

Vážení respondenti,
jsem studentkou Pedagogické fakulty Karlovy univerzity v Praze a ráda bych vás požádala o vyplnění tohoto dotazníku, který patří k mé bakalářské práci. Jejím cílem je zjistit, zda jsou nářeční slova stále používána mladou generací na Hranicku. Doplňujte v následujícím dotazníku nářeční slova (nikoli tedy slova spisovná), která znáte z běžné komunikace na Hranicku. Dotazník je anonymní.

Děkuji za vaši ochotu a váš čas.
Klára Toračová

Údaje respondenta:

Věk: _____

Název školy: _____

Místo narození: _____

Místo trvalého bydliště: _____

1. Pojmenujte, co je na obrázku (za pomoci nářečí):

(na prvních dvou obrázcích jsou pokrmy)

73

74

75

⁷³ Prima, F.T.V. *Bramborové šišky s mákem nebo strouhankou* [online]. [cit. 1. 12. 2022]. Dostupné z: <https://fresh.iprima.cz/recepty/bramborove-sisky-s-makem-nebo-strouhankou>

⁷⁴ Obrázky míchaných vajíček, polštáře a hadice byly vytvořeny pomocí webové stránky [DALL·E](https://labs.openai.com/). [online]. [cit. 1.12. 2022]. Dostupné z: <https://labs.openai.com/>

⁷⁵ Princesse. *Čagan tlustý* [online]. [cit. 1. 12. 2022]. Dostupné z: <http://www.pujcovna-kostymu-ostrava.cz/doplňky/2572-cagan-tlusty.html>

76

2. Odpovězte na otázku nebo doplňte větu nářečním výrazem:

Jak se nazývá věc, díky které drží prádlo na šňůře? _____

Jak se jmenuje pletený proutek, kterým chlapci šlehají dívky o Velikonocích? _____

Když se někdo hodně nají, jaký je? _____

Když se někdo mračí, udělá se mu na čele _____ . (doplňte)

Co si čistíme dvakrát denně, aby neměly kazy? _____

Dávej pozor u toho dřeva, ať si nezadřeš/nezapíchněš _____ do prstu. (doplňte)

Bratr mého otce je můj _____ (doplňte) a sestra mého otce je má tetka.

Maminka mi povídá: „Nechceš si _____ (doplňte) lampičku, abys na to lépe viděl?“

3. U vybraných slov uveďte, zda je znáte, nebo neznáte. Pokud ano, uveďte synonymní výraz, nebo se pokuste význam slova vysvětlit, pokud ne, zaškrtněte políčko NEZNÁM. Pokud slovo znát budete, uveďte dále, zda jej používáte v běžné komunikaci či nikoli.

	ZNÁM (vysvětlete/synonymum)	NEZNÁM	POUŽÍVÁM	NEPOUŽÍVÁM
Pořádně jsem se uhodil do RINGLE.				
OGAR				
ROBA				
BUTYLKA				
Je to pěkný KONOUPEK.				
CAP				
TEŘICH				

⁷⁶ Tescoma.cz. Naběračka *PRESIDENT* [online]. [cit. 1. 12. 2022]. Dostupné z: <https://www.tescoma.cz/naberacka-president-9-cm>

PERNICA				
ŠKARPA				
PÚTEC				
ŠVUNK				
ZÁKRUTA				
Otočil se NA KANT.				
LOCHNA				
KRUPÓN				
RYCHNA				
CUMEL				
Je několik způsobů, jak přestat ŠŤUKAT.				
ZAPACKNOUT o něco.				
PETAT				
ZAVAZET				
ROŽNOUT				
ŠPONOvat				
NASÍSAT tam.				
DULIT pítí.				
CHRÁMAT/CHROMAT				
KUDLIT				
CHLÁMAT SE				
HODIT ČUČKU				
DŘÍN				
HALUZ				
JANEK se schovával pod listy.				
V lese rostly KRAVIČKY.				
MÁJÍČEK				

Seznam tabulek

Tab. 1: Šulánky.....	24
Tab. 2: Vaječina.....	24
Tab. 3: Čagan.....	25
Tab. 4: Šufánek.....	25
Tab. 5: Zhlavec.....	26
Tab. 6: Šlauch.....	26
Tab. 7: Kramlík.....	27
Tab. 8: Tatar.....	27
Tab. 9: Zdutý.....	27
Tab. 10: Kraba.....	28
Tab. 11: Kelce.....	28
Tab. 12: Špilka/štíпка.....	28
Tab. 13: Ujo.....	29
Tab. 14: Rožnout 1.....	29
Tab. 15: Ringle.....	30
Tab. 16: Ogar.....	30
Tab. 17: Roba.....	31
Tab. 18: Butylka.....	31
Tab. 19: Konoupek.....	32
Tab. 20: Cap.....	32
Tab. 21: Teřich.....	32
Tab. 22: Pernica.....	33
Tab. 23: Škarpa.....	33
Tab. 24: Pútec.....	34
Tab. 25: Švunk.....	34
Tab. 26: Zákruta.....	34
Tab. 27: Na kant.....	35
Tab. 28: Lochna.....	35
Tab. 29: Krupón.....	35

Tab. 30: Rychna.....	36
Tab. 31: Cumel	36
Tab. 32: Šřukat	37
Tab. 33: Zapacknout.....	37
Tab. 34: Petat.....	38
Tab. 35: Zavazet	38
Tab. 36: Rožnout 2	39
Tab. 37: Šponovat.....	39
Tab. 38: Nasísat	39
Tab. 39: Dulít.....	40
Tab. 40: Chrámat/chromat.....	40
Tab. 41: Kudlít.....	41
Tab. 42: Chlámat se	41
Tab. 43: Hodit čučku	41
Tab. 44: Dřín	42
Tab. 45: Haluz	42
Tab. 46: Janek.....	43
Tab. 47: Kravičky	44
Tab. 48: Májíček.....	44

Seznam obrázků

Obr. 1: Zastoupení obcí mikroregionu Hranicko.....	22
Obr. 2: Zastoupení obcí mimo mikroregion Hranicko	22

Seznam rovnic

Rovnice 1: Výpočet procentuální míry úspěšnosti.....	24
--	----